

Przestępczość wobec dzikich zwierząt w ujęciu prawnokryminologicznym

Criminological and law aspects of crime against wild animals

Ewelina Melaniuk

Institut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji,
Wydział Stosowanych Nauk Społecznych
i Resocjalizacji, Uniwersytet Warszawski
e-mail: ewelina.melaniuk@gmail.com

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu są kryminologiczne oraz prawnokarne aspekty przestępczości wobec dzikich zwierząt. Celem tekstu jest ukazanie największych zagrożeń czyhających na gatunki chronione krajowymi oraz międzynarodowymi regulacjami prawnymi. Znaczna część pracy została poświęcona problematyce handlu zagrożonymi gatunkami fauny oraz ukazaniu skali zjawiska w ujęciu statystycznym na podstawie danych Krajowej Administracji Skarbowej (do 2017 r. – Służby Celnej).

Słowa kluczowe

przestępczość wobec zwierząt, dzikie zwierzęta, zagrożone gatunki zwierząt, konwencja waszyngtońska, ochrona gatunkowa

ABSTRACT

The subject of this article are criminological and law aspects of crime against wild animals. The aim of the article is to show the greatest threats for species protected by national and international legal regulations. A significant part of the work was devoted to the issues of trade in endangered species of fauna and showing the scale of the phenomenon in statistical terms based on the data of the Polish Customs Service.

Keywords

crime against animals, wild animals, endangered species, Washington Convention, species protection

Wprowadzenie

Coraz częściej pojawiają się informacje o kolejnych aktach przemocy wobec zwierząt. Dotyczą one nie tylko psów czy kotów, ale także zwierząt gospodarskich i dzikich. Agresja wobec zwierząt może przybierać najrozmaitsze formy – bicie, okaleczanie, zaniedbywanie czy głodzenie to tylko niektóre z nich, liczbę problemów można mnożyć. W debacie publicznej problem przemocy wobec zwierząt najczęściej podnoszony jest w reakcji na skrajnie brutalne zachowania człowieka lub przy okazji wprowadzania nowych regulacji prawnych. Z uwagi na to, że zwierzęta są istotami bezbronnymi i nie są w stanie same dochodzić swoich praw, toczą się coraz szersze dyskusje na temat ich dereifikacji oraz humanitarnego traktowania.

W niniejszym artykule autorka skupiła się na często nieco pomijanej problematyce przestępczości wobec dzikich zwierząt. Z powodu działalności człowieka na całym świecie giną tysiące gatunków zwierząt. Jednym z największych zagrożeń, obok niszczenia naturalnych siedlisk, jest rozwijający się na masową skalę międzynarodowy handel cennymi okazami zwierząt. Niejednokrotnie wiąże on się z zabijaniem tych zwierząt w celu pozyskania ich skór, kłów lub mięsa, a także transportem odbywającym się w niehumanitarnych warunkach. Problematyka nielegalnego przemytu i handlu zagrożonymi gatunkami jest ściśle powiązana z działalnością zorganizowanych grup przestępczych. Dlatego kryminologiczne ujęcie problemu jest wielowymiarowe. Trudno jest bowiem przeciwdziałać temu nielegalnemu procederowi, nie uwzględniając takich zjawisk przestępczych, jak: kłusownictwo, korupcja, fałszowanie dokumentów, handel bronią czy kradzieże, a nawet zabójstwa.

1. Prawna ochrona dzikich zwierząt

1.1. Humanitaryzm

Uregulowania prawne chroniące zwierzęta prawdopodobnie nie wykształciły się w żadnym państwie, gdyby nie rozwój idei humanitaryzmu. Początkowo pojęcie „humanitaryzmu”, które narodziło się we Francji w pierwszej połowie XIX w., oznaczało uznanie godności ludzkiej i równości za najwyższą wartość oraz darzenie szacunkiem drugiego człowieka i oszczędzanie mu cierpień. Wraz z upływem czasu koncepcja ta wyznaczała nowe kierunki myślenia. Szacunek zaczęto przypisywać już nie tylko człowiekowi, ale każdej istocie żyjącej. Wyznacznikiem przemawiającym za nadaniem praw nie tylko człowiekowi, ale również zwierzętom była zdolność do odczuwania. Efektem przemian było dążenie do zaprzestania przedmiotowego traktowania zwierząt, czyli tzw. dereifikacji. Dzięki temu zwierzęta stały się podmiotem prawa, tym samym przestając być „rzeczami”.

W polskim ustawodawstwie pierwsza wzmianka o humanitaryzmie względem zwierząt pojawiła się w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt¹, w którym można przeczytać, że jeżeli zwierzę na skutek znęcania znajduje się w ciężkim stanie, to powiatowa władza administracji ogólnej, po zbadaniu zwierzęcia przez lekarza weterynarii, ze względów humanitarnych może zarządzić jego zabicie. Jak na owe czasy był to dość nowoczesny akt prawny na tle regulacji innych państw. Również obecnie obowiązująca ustawa o ochronie zwierząt (dalej: u.o.z.) propaguje humanitarne podejście do zwierząt. W art. 1 ustawy można przeczytać, że „zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą” oraz że „człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę”. Pojęcie „humanitarnego traktowania zwierząt” pojawia się w ustawie kilka razy. Zdefiniowane zostało jako „traktowanie uwzględniające potrzeby zwierzęcia i zapewniające mu opiekę i ochronę”².

W ostatnich latach coraz częściej w przestrzeni publicznej można spotkać się z hasłem „humanitarnego traktowania zwierząt”. Małe obojętność ludzi wobec cierpienia pojedynczych zwierząt oraz wzrasta chęć reagowania na okrucieństwo, jakie spotyka zarówno zwierzęta domowe, gospodarskie, jak i dzikie. Piętnowane jest wykorzystywanie zwierząt do pracy, celów naukowych i rozrywkowych. Kwestia właściwego postępowania ze zwierzętami jest ważna z wielu względów: etycznych, wychowawczych, prawnych, a nawet ekonomicznych³.

1.2. Dyrektywa siedliskowa i konwencja waszyngtońska

Na gruncie prawa wspólnotowego duże znaczenie, jeżeli chodzi o ochronę dzikich zwierząt, ma Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 1992 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, potocznie zwana „dyrektywą siedliskową” lub „dyrektywą habitatową”. Zgodnie z art. 2 ust. 1 celem dyrektywy jest „przy-

1 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. z 1928 r. Nr 36, poz. 332.

2 Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. z 1997 r. Nr 111, poz. 724.

3 S. Mroczkowski, A. Frieske, B. Sitkowska, E. Grochowska, D. Piwczyński, *Prawne aspekty humanitarnej ochrony zwierząt*, „Przegląd Hodowlany” 2015, nr 2, s. 34.

czynienie się do zapewnienia różnorodności biologicznej poprzez ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory na europejskim terytorium Państw Członkowskich”⁴. Dyrektywa stała się podstawą do stworzenia Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000.

Innym światowym aktem prawnym chroniącym zagrożone gatunki zwierząt jest Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem⁵, potocznie zwana „konwencją waszyngtońską” lub „CITES” (*The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*). Została uchwalona w 1973 r., a w życie weszła dwa lata później. Obecnie jej stronami są 183 państwa, w tym wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej (od 2015 r. również sama Unia Europejska stanowi stroną konwencji). W 2016 r. jako ostatni dołączyli do nich Tadżykistan i Tonga.

Konwencja reguluje handel pod kątem wwozu, wywozu, przemytu, tranzytu, przeladunku oraz przetrzymywania w jakimkolwiek celu niektórych gatunków zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem. Jej głównym celem jest „skoordynowanie międzynarodowych działań ograniczających nadmierną eksploatację na potrzeby międzynarodowego handlu rzadkimi oraz zagrożonymi wyginięciem dzikimi gatunkami zwierząt i roślin oraz ich rozpoznawalnymi częściami, a także produktami otrzymanymi z tych gatunków”⁶.

Gatunki objęte ochroną ujęte zostały w trzech załącznikach do konwencji, z uwzględnieniem stopnia ich zagrożenia. I tak np. żubr, który powszechnie uznawany jest za jeden z najbardziej zagrożonych gatunków, nie znajduje się na listach CITES, ponieważ nie jest on intensywnie eksploatowany do celów wskazanych w konwencji⁷.

2. Prawne ograniczenia w posiadaniu zwierząt

2.1. Ochrona gatunkowa

Jednym z ograniczeń w posiadaniu zwierząt i obrocie nimi, z jakim można się spotkać, analizując poszczególne regulacje prawne, jest ochrona gatunkowa. Choć większość dzikich zwierząt znajdujących się w handlu w Polsce to gatunki egzotyczne, to jednak zdarza się również, że pozyskiwane i sprzedawane są okazy fauny krajowej. Część z nich, ze względu na różny stopień zagrożenia, objęta jest częściową lub ścisłą krajową ochroną gatunkową. Zgodnie z art. 6 u.o.z. ochrona gatunkowa zwierząt jest jedną z form ochrony przyrody. Obejmuje ona okazy gatunków oraz siedliska i ostoje nie tylko zwierząt, ale także roślin i grzybów.

Celem ochrony gatunkowej jest

zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej⁸.

Zwierzęta zagrożone wyginięciem w naturalnym środowisku przyrodniczym podlegają ochronie *ex situ*, która polega na przeniesieniu zagrożonego gatunku do zastępczego ekosystemu, w którym będzie on mógł żyć samodzielnie w warunkach naturalnych, bądź też do sztucznie stworzonego środowiska, stale kontrolowanego przez człowieka (np. ogrodu zoologicznego). W obu przypadkach podejmowane

4 Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, Dz. Urz. UE L 206, 22.07.1992.

5 Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112.

6 P. Listos, M. Dylewska, M. Gryzińska, *Sprzecznicy z Konwencją Waszyngtońską (CITES) przemyt zwierząt do Polski*, „Życie Weterynaryjne” 2016, nr 91(4), s. 239.

7 A. Kepel, B. Kała, *CITES w Polsce i Unii Europejskiej – podręcznik dla praktyków*, Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, Poznań 2016, s. 14.

8 Art. 46 ust. 2 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880.

działania powinny zmierzać do przywrócenia osobników do ich naturalnego środowiska przyrodniczego.

Spśród licznych ograniczeń, które zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (dalej: u.o.p.) dotyczą gatunków objętych ochroną gatunkową, warto zwrócić uwagę na zakaz umyślnego zabijania i okaleczania osobników chronionych gatunków, a także zakaz ich transportu, hodowli oraz przetrzymywania. Ochroną objęte są nie tylko „czyste” gatunki zwierząt zagrożonych, ale również ich mieszańce gatunkowe w pierwszym i drugim pokoleniu (np. hybryda kanarka z wróblem).

Spśród chronionych gatunków zwierząt w Polsce najbardziej narażone na nielegalne pozyskiwanie są płazy (do hodowli najczęściej pozyskiwane są płazy ogoniaste, np. traszki zwyczajne lub salamandry plamiste; z kolei np. żaby wykorzystywane są jako „darmowa” karma dla innych hodowanych hobbistycznie zwierząt – głównie egzotycznych gadów⁹) oraz gady (do hodowli pozyskiwane są głównie węże i żółwie; jaszczurki traktowane są zaś jako pokarm dla innych zwierząt). Spśród chronionych ptaków w hodowli najczęściej można spotkać osobniki blaszkodziobe (np. łabędzie, kaczki), rzadziej zaś – ptaki drapieżne (np. sokoły, które najczęściej przeznaczone są na eksport do krajów arabskich). W nielegalnym obrocie znaleźć można również trofea myśliwskie oraz futra wykonane ze zwierząt gatunków chronionych (np. niedźwiedzi, wilków).

2.2. Obce gatunki inwazyjne

Przez pojęcie „obcych gatunków inwazyjnych” rozumie się

gatunki roślin i zwierząt, które na skutek działań człowieka znalazły się poza obszarem swojego naturalnego występowania, i które w nowym środowisku rozprzestrzeniają się, stanowiąc zagrożenie dla rodzimej przyrody i zdrowia ludzi bądź powodując negatywne skutki gospodarcze¹⁰.

Różnica pomiędzy gatunkami rodzimymi a obcymi opiera się na ocenie, czy ich obecność na danym obszarze jest efektem naturalnych procesów, czy też działania człowieka.

Obce gatunki, pochodzące nieraz z najodleglejszych zakątków świata, pojawiają się w różnych sferach życia człowieka. Często trudno jest przewidzieć skutki pojawienia się nowych gatunków na danym obszarze, ponieważ ujawniają się one dopiero po dłuższym czasie. Szacuje się, że w Europie tylko 10% z występujących ok. 12 tysięcy obcych gatunków stanowią gatunki uznawane za, w mniejszym lub większym stopniu, szkodliwe¹¹. Lista takich gatunków znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym¹². Obejmuje ona 16 gatunków roślin oraz 36 gatunków zwierząt, w tym m.in. bizona, wiewiórki szare, szopy pracze oraz biedronki azjatyckie.

Rozprzestrzenianiu się zwierząt poza obszary ich naturalnego występowania sprzyjają wzrost migracji ludności oraz swobodna wymiana towarów. W efekcie przemieszczające się gatunki stają się zagrożeniem dla rodzimej bioróżnorodności oraz lokalnej gospodarki. Zarówno przez Unię Europejską, jak i rządy poszczególnych państw podejmowane są działania mające na celu powstrzymanie biologicznej inwazji. Istotna jest tu jednak nie tylko międzynarodowa współpraca, ale także uświadomienie ludziom narastającego zagrożenia.

Ponieważ problem gatunków inwazyjnych ma charakter transgraniczny, zaistniała potrzeba wdrożenia regulacji unijnych. 1 stycznia 2015 r. weszło w życie Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie zapobiegania wprowadzania i rozprzestrzeniania się

9 A. Kepel, B. Kala, *CITES...*, op. cit., s. 201.

10 M. Gwiazdowicz, *Inwazyjne gatunki obce*, „Infos. Zagadnienia społeczno-gospodarcze” 2014, nr 11(171), s. 1.

11 Ibidem.

12 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym, Dz.U. z 2011 r. Nr 210, poz. 1260.

inwazyjnych gatunków obcych i zarządzania nimi¹³. W Polsce ogólny zakaz wprowadzania do środowiska przyrodniczego oraz przemieszczania w nim zwierząt gatunków obcych ustanawia art. 120 u.o.p. Wprowadza on także obowiązek uzyskania zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska na wwożenie z zagranicy gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić rodzimym gatunkom lub siedliskom przyrodniczym, oraz zezwolenia właściwego Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska na przetrzymywanie, hodowlę, rozmnażanie, oferowanie do sprzedaży i zbywanie gatunków obcych.

2.3. Gatunki niebezpieczne stanowiące zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi

Prawnym ograniczeniem posiadania zwierząt i obrotu nimi jest zagrożenie, jakie mogą one stanowić dla życia i zdrowia ludzi. Lista takich gatunków znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi¹⁴. Zawiera ona 566 pozycji, w tym wiele obejmujących całe rodzaje, rodziny, a nawet rzędy (np. trąbowce). Lista ta została podzielona na dwie kategorie ze względu na stopień zagrożenia stwarzanego dla człowieka przez zwierzęta poszczególnych gatunków. Pierwszą kategorię stanowią gatunki najbardziej niebezpieczne ze względu na swoją naturalną agresywność lub właściwości biologiczne. Znajdziemy wśród nich m.in. gepardy, jaguary, nosorożce i goryle. Druga kategoria obejmuje pozostałe gatunki zwierząt, które również w mniejszym lub większym stopniu mogą być zagrożeniem dla życia i zdrowia człowieka, tak jak np. żmija zygzakowata, ryś oraz wilk.

Ograniczenie obejmuje nie tylko posiadanie i przetrzymywanie zwierząt, ale także sprowadzanie ich z zagranicy oraz sprzedaż, wymianę, wynajem, darowiznę i użyczenie podmiotom nieuprawnionym do ich posiadania. Zakaz sprowadzania zwierząt z zagranicy i posiadania ich nie dotyczy ogrodów zoologicznych, cyrków oraz placówek naukowych, które prowadzą badania nad zwierzętami. Ponadto zgodnie z prawem jest posiadanie omawianych gatunków zwierząt przez ośrodki rehabilitacji zwierząt. Naruszenie zakazu posiadania zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi lub też dopuszczenie do ucieczki takiego zwierzęcia w wyniku niezachowania należytej ostrożności stanowi wykroczenie z art. 131 pkt 4 i 4a u.o.p. Za jego popełnienie grozi kara aresztu bądź grzywny.

3. Formy przestępczości wobec dzikich zwierząt

3.1. Niszczenie naturalnych siedlisk zwierząt

Dzikie zwierzęta swoje istnienie zawdzięczają środowisku naturalnemu, które zapewnia im byt, daje schronienie oraz dostarcza pożywienia, niezależnie od tego, czy żyją na lądzie, w powietrzu czy pod wodą. Są one integralną częścią środowiska przyrodniczego oraz świadczą o jego różnorodności. Co do zasady dzikie zwierzęta stanowią dobro ogólnonarodowe i to państwo odpowiada za warunki ich bytowania i rozwoju. Ministrowie powołani do ochrony środowiska zobowiązani są m.in. do ochrony naturalnych siedlisk zwierząt wolno żyjących.

Przez „siedlisko” rozumie się środowisko życia zwierząt lub roślin, którego wyznacznikami są roślinność i cechy fizyczne. Zwierzęta mogą zamieszkiwać m.in. siedliska leśne, wrzosowiska i zarośla, łąki, torfowiska, siedliska morskie czy też słodkie wody stojące lub płynące. Przez wiele stuleci, gdy miasta dopiero zaczynały się rozwijać, a wieś żyła z tradycyjnej gospodarki rolnej, zwierzęta mogły w niezakłócony sposób rozwijać się w swoich naturalnych siedliskach. Jednak stały przyrost liczby ludności oraz rozwój cywilizacyjny wpłynęły na wzrost zapotrzebowania na coraz większe obszary. Człowiek poprzez swoją działalność znacząco ograniczył przestrzeń życiową dzikiej fauny, a także wpłynął na jej przemieszczanie się.

13 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie zapobiegania wprowadzania i rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych i zarządzania nimi, Dz. Urz. UE L 317/35.

14 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, Dz.U. z 2011 r. Nr 173, poz. 1037.

Niszczenie naturalnych siedlisk zwierząt wiąże się przede wszystkim z rozwojem rolnictwa, infrastruktury drogowej i kolejowej oraz innymi antropogenicznymi przekształceniami środowiska, takimi jak: melioracje, osuszanie podmokłych terenów i zabudowa mieszkaniowa¹⁵. Przykładowo: ptaki, takie jak np. wrony, żywią się owadami występującymi głównie na obszarach ekstensywnej hodowli bydła i zwierząt gospodarskich. Jednak wiele takich siedlisk zanika w wyniku intensywnej gospodarki rolnej, która może mieć szkodliwy wpływ na środowisko życia tych ptaków¹⁶.

Szacuje się, że drastyczne zmniejszenie liczby naturalnych siedlisk zwierząt jest przyczyną wymierania ok. 90% zagrożonych gatunków ssaków, gadów i płazów. Jak wynika z analizy przeprowadzonej w latach 2015–2016 w ramach projektu „Masz prawo do skutecznej ochrony przyrody”, ok. 60% wykroczeń przeciwko przyrodzie, które są zgłaszane regionalnym dyrekcjom ochrony środowiska, dotyczy niszczenia siedlisk roślin, zwierząt i grzybów oraz gniazd ptaków.

3.2. Kłusownictwo

Rozwój cywilizacyjny oraz wzmożona działalność człowieka w istotny sposób wpłynęły na środowisko naturalne, doprowadzając do „zachwiania równowagi w świecie zwierząt, które same pomiędzy sobą nie są w stanie regulować stanu populacji”¹⁷. W związku z tym konieczna jest ingerencja myśliwego, który na podstawie stosownych zezwoleń uprawniony jest do redukcji nadmiaru zwierzyny podczas polowania. Niestety łowiectwo, podobnie jak i inne sfery działalności człowieka, nie jest wolne od patologicznych zachowań. Przykładem może być kłusownictwo, które na gruncie aktualnych regulacji prawnych podlega odpowiedzialności karnej.

Według *Słownika języka polskiego* „kłusownictwo” oznacza „polowanie na zwierzynę lub łowienie ryb bez posiadania uprawnień, w sposób niedozwolony lub w niedozwolonym czasie i miejscu”¹⁸. Zgodnie zaś z art. 4 pkt 3 ustawy Prawo łowieckie (dalej: u.p.ł.) to „działanie zmierzające do wejścia w posiadanie zwierzyny w sposób niebędący polowaniem albo z naruszeniem warunków dopuszczalności polowania”¹⁹. Zdaniem Wojciecha Radeckiego społeczna szkodliwość czynów kłusowniczych polega na tym, że „mogą prowadzić do nadmiernego pozyskania zwierzyny, wyrządzić olbrzymie szkody ze względu na podejmowanie ich w okresie rozrodu i wychowu młodych, są podejmowane przez osoby nieuprawnione oraz budzą odrazę ze względów moralnych”²⁰.

W art. 53 u.p.ł. w punktach wskazane zostały naruszenia podczas polowania. Wśród nich znalazły się:

- polowanie na przelotne ptactwo łowne na wybrzeżu morskim w pasie 3000 m od brzegu w głąb morza lub 5000 m w głąb łądu – przestępstwo to ma charakter formalny, co oznacza, że sprawca ponosi odpowiedzialność już za sam fakt polowania, a nie tylko za wejście w posiadanie zwierzyny;
- polowanie z chartami lub ich mieszańcami – przestępstwo to wiąże się z możliwością pozyskania zbyt dużej ilości zwierzyny łownej;
- polowanie w czasie ochronnym – zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne²¹ czas ochronny jest czasem wyłączonym z okresu polowań na zwierzęta łowne i jest on różny w zależności od gatunku zwierzęcia;

15 P. Listos, M. Dylewska, M. Gryzińska, *Sprzeczny...*, op. cit, s. 238.

16 *Niszczenie siedlisk naturalnych*, Komisja Europejska [strona archiwalna], 6.03.2006, https://ec.europa.eu/environment/archives/youth/nature/nature_damage_pl.html [dostęp: 5.04.2019].

17 T. Kosicki, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa kłusownicze w świetle przepisów Ustawy – prawo łowieckie*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” 2013, t. 3, s. 156.

18 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, A–K, PWN, Warszawa 1983, s. 943.

19 Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie, Dz.U. z 1995 r. Nr 147, poz. 713.

20 W. Radecki, *Prawo łowieckie. Komentarz*, Difin, Warszawa 2012, s. 65.

21 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne, Dz.U. z 2005 r. Nr 48, poz. 459 ze zm.

- polowanie bez uprawnień do polowania – zgodnie z art. 42 ust. 1 u.p.ł. polowanie może być wykonywane jedynie przez członków Polskiego Związku Łowieckiego lub cudzoziemców za zgodą dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego. Podczas polowania uprawniony do jego wykonywania powinien posiadać ważną legitymację członkowską PZŁ (nie dotyczy cudzoziemców) oraz pozwolenie na posiadanie broni myśliwskiej. Ponadto „prawo łowieckie wprowadza także trzy rodzaje uprawnień do wykonywania polowania, które mogą świadczyć o jego legalności: podstawowe (uprawniające do odstrzału zwierząt łownych, z wyjątkiem samców zwierzyny płowej); selekcyjerskie (uprawniające do odstrzału wszystkich zwierząt łownych) oraz sokolnicze (uprawniające do łowienia zwierzyny przy pomocy ptaków łowczych)”²². Podobnie jak w pierwszym punkcie, przestępstwo to ma charakter formalny, co oznacza, że sprawca odpowiedzialny jest już za sam fakt polowania, a nie tylko za wejście w posiadanie zwierzyny;
- zakładanie narzędzi lub urządzeń przeznaczonych do łowienia, chwytania lub zabijania zwierzyny, wchodzenie w posiadanie zwierzyny za pomocą broni i amunicji innej niż myśliwska, środków i materiałów wybuchowych, trucizn, karmy o właściwościach odurzających, sztucznego światła, lepów, wnyków, żelaz, dołów, samostrzałów lub rozkopywania nor i innych niedozwolonych środków – do jednej z najgroźniejszych form kłusownictwa możemy zaliczyć wnykarstwo polegające na „łapaniu zwierzyny za pomocą pętli z drutu, sznura, linki stalowej lub żyłki ze sztucznego włókna”²³. Dotyczy ono głównie zabijania dzików, saren i zajęcy;
- wchodzenie w posiadanie zwierzyny bez uprawnień – przestępstwo to ma charakter materialny, co oznacza, że dokonuje się dopiero w momencie nieuprawnionego wejścia w posiadanie zwierzyny.

Za wszystkie wyżej wymienione przestępstwa grozi kara pozbawienia wolności od jednego miesiąca do 5 lat.

3.3. Utrzymywanie dzikich zwierząt w niewoli dla celów rozrywkowych

Duże kontrowersje budzi udział zwierząt w pokazach cyrkowych, które swój początek wzięły prawdopodobnie z organizowanych w celach rozrywkowych walk zwierząt²⁴. W cyrkach, widowiskach rozrywkowych znanych człowiekowi w obecnej formie od drugiej połowy XVIII w., zwierzęta obecne są niemal od samego początku. Pokazy z ich udziałem są jedną z największych atrakcji dla widzów, ale nie pozostają wolne od zarzutów. Poważne wątpliwości budzi fakt przetrzymywania nieudomowionych zwierząt w niewoli, poddawanie ich tresurze oraz częste transporty. Z natury dzikie zwierzęta większość swojego życia spędzają w klatkach lub na niewielkich wybiegach. Pokazy cyrkowe organizowane są jedynie przez kilka miesięcy w roku. Poza sezonem zwierzęta spędzają czas w kwaterach zimowych. Wiele zwierząt choruje z powodu zbyt małych przestrzeni, nieoddających naturalnych warunków ich bytowania. Nauka posłuszeństwa również nie leży w naturze dzikich zwierząt. Tresura często rozpoczyna się, gdy zwierzę jest młode, i trwa całe życie.

I chociaż obecnie zdawać by się mogło, że cyrki z udziałem zwierząt straciły na popularności i powoli przechodzą do historii, to badania przeprowadzone w 2016 r. przez Fundację Międzynarodowy Ruch na Rzecz Zwierząt Viva! pokazują, że w polskich cyrkach występowało w tym czasie ok. 200–250 osobników²⁵. Były to w większości przypadków niedźwiedzie, słonie, lwy, tygrysy, konie, zebry, żyrafy, wielbłądy, krokodyle, żółwie oraz węże. Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Rzecznik Praw Dziecka określili zachęcanie dzieci do uczestnictwa w pokazach cyrkowych z udziałem zwierząt jako działanie niepożądane i sprzeczne z Konwencją praw dziecka. Podkreślili, że nauka dzieci powinna rozwijać w nich poszanowanie środowiska naturalnego. Do tego stanowiska przychyliła się także Polska Akademia Nauk. W 2015 r. wydała specjalną

22 T. Kosicki, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 162.

23 G. Rejman, *Ochrona prawna zwierząt*, „Studia Iuridica” 2016, t. XLVI, s. 265.

24 A. Jastrzębska, A. Gugolek, J. Strychalski, *Zwierzęta w sporcie, rekreacji i rozrywce. Cz. II*, „Wiadomości Zootechniczne” 2017, R. LV, nr 2, s. 177.

25 *Cyrki ze zwierzętami w Polsce. Raport 2016*, Viva! Akcja dla Zwierząt, Warszawa 2016, s. 2, https://viva.org.pl/raport_cyrk.pdf [dostęp: 23.01.2020].

uchwałę, w której podkreśliła, że „spektakle cyrkowe z udziałem zwierząt są pozbawione walorów edukacyjnych, a także potencjalnie szkodliwe dla procesu wychowania młodych ludzi”²⁶.

Czasem krytykowane jest także istnienie ogrodów zoologicznych i oceanariów, które mają służyć rekreacji i edukacji człowieka. Utrzymywanie dzikich zwierząt w niewoli znane było już w starożytnym Imperium Rzymskim, a także Egipcie oraz Chinach. Współcześnie znane człowiekowi ogrody zoologiczne wywodzą się prawdopodobnie od popularnych w XVII i XVIII w. we Francji menażerii zakładanych w ogrodach pałacowych²⁷. Przedmiotem sporu są często niewłaściwe warunki utrzymywania zwierząt oraz brak odzwierciedlenia naturalnego środowiska ich bytowania. Warto mieć jednak świadomość, że ogrody zoologiczne i oceanaria pełnią ważną funkcję w ochronie i hodowli gatunków zagrożonych wyginięciem. Być może za kilka lub kilkanaście lat okazy niektórych gatunków będzie można podziwiać już tylko w tego typu miejscach.

3.4. Nielegalny handel zagrożonymi gatunkami zwierząt

Wymieranie gatunków jest naturalnym procesem ewolucyjnym obecnym na Ziemi niemal od początku jej istnienia – „spadek zmienności genetycznej powoduje obniżanie się zdolności rozrodczych i żywotności gatunku, a w efekcie jego stopniowe wymieranie oraz wypieranie go przez inne gatunki, o większych zdolnościach adaptacyjnych”²⁸. Z reguły proces taki trwa setki, a nawet miliony lat, jednak w ostatnich dwóch wiekach tempo to wzrosło niemal czterokrotnie. Według raportu organizacji World Wide Fund for Nature (WWF) co trzeci gatunek płazów, co czwarty ssaków oraz co ósmy ptaków może wkrótce zniknąć z powierzchni naszej planety²⁹. Obok niszczenia naturalnych siedlisk oraz kłusownictwa, trzecim największym zagrożeniem dla przetrwania gatunków zwierząt jest nielegalny handel zagrożonymi gatunkami. Szacuje się, że z powodu tego procederu w krótkim czasie przestać istnieć może nawet ponad pięć tysięcy gatunków zwierząt.

Międzynarodowy handel zagrożonymi gatunkami fauny jest obecnie jednym z najpoważniejszych nielegalnych procederów na świecie, obok handlu bronią, ludźmi oraz obrotu narkotykami, przynoszącym zyski rzędu 140 miliardów dolarów rocznie. Może wynikać to z faktu, że handel narkotykami lub bronią staje się zarówno coraz trudniejszy dla zorganizowanych grup przestępczych, jak i coraz droższy. Wiele państw powołało już wyspecjalizowane organy do walki z tymi procederami, podczas gdy problem handlu zwierzętami nadal jest marginalizowany.

O międzynarodowym handlu zagrożonymi gatunkami można mówić w różnych aspektach. Dotyczy on przede wszystkim żywych zwierząt, pamiątek i ozdób, leków i kosmetyków oraz żywności.

Metody odławiania zwierząt do przemytu są przerażające: gady chwytane są w wiklinowe kosze lub druciane pułapki z umieszczoną wewnątrz przynętą, często nasączoną środkiem uspokajającym, ptaki chwytane są w sieci lub za pomocą kleju umieszczonego na gałęziach, aby zaś schwycić młodą małpę (bo na taką właśnie najszybciej znajduje się nabywca), łowca często musi zabić jej matkę, a nawet całą rodzinę. Transport zwierząt również dokonywany jest w niehumanitarnych warunkach – „ptaki są zamykane w plastikowych butelkach, żółwie oklejane taśmą i upychane np. w karoserii samochodów”³⁰. Niejednokrotnie zwierzęta poddawane są narkozie, aby nie wydawały dźwięków podczas podróży do miejsca docelowego. Wiele zwierząt ginie w czasie transportu, inne docierają ranne lub chore, nie wspominając o urazach psychicznych związanych z doświadczanym stresem. Najczęściej przemyt dokonywany jest w miejscach podlegających słabej kontroli,

26 Uchwała Komitetu Psychologii PAN z dnia 27 marca 2015 w sprawie poparcia działań podejmowanych w celu ograniczenia wykorzystywania zwierząt w działalności rozrywkowej prowadzonej w cyrkach, http://www.kompsych.pan.pl/images/Sprawozdania2011-15/2015/Za%C5%82_1b_Uchwa%C5%82a_KP_PAN_27.03.2015.pdf [dostęp: 23.01.2020].

27 A. Jastrzębska, A. Gugolek, J. Strychalski, *Zwierzęta...*, op. cit.

28 P. Listos, M. Dylewska, M. Gryzińska, *Sprzeczny...*, op. cit.

29 *Pozwólmy zwierzętom żyć tam, gdzie się urodziły*, WWF, Warszawa 2012, http://awsassets.worldwildlife.org/downloads/kompendium_wiedzy_dla_nauczycieli.pdf [dostęp: 31.03.2019].

30 W. Kasprzak, *Kryminologiczno-kryminalistyczne aspekty handlu chronionymi gatunkami terrarystyki* [w:] M. Kotowska, W. Pływaczewski (red.), *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 196.

takich jak pustynie, góry czy lasy. Często zdarza się także, że małe zwierzęta, jak np. pajęczaki, które nie wydają dźwięków, przewożone są w bagażu podręcznym. Ponadto przemyt pająków jest prosty o tyle, że z reguły przewozi się kokony z jajami, a nie dorosłe osobniki³¹.

Paradoksalnie środki stosowane na lotniskach często przynoszą odwrotne do zamierzonych efekty. Sprawcy zdołali już wypracować metodę znakowania przesyłek, podając, że zawierają one niebezpieczne zwierzę, np. kobrę. „Przewoźnik posiada legalne dokumenty na przewóz tego zwierzęcia. Paczki takie są rzadko otwierane przez służby celne i pracowników odpowiedzialnych za kontrolę. W efekcie zamiast wskazanej w dokumentach kobry można włożyć dowolne inne zwierzę lub rzecz”³². Jest jeszcze jeden aspekt przemytu egzotycznych zwierząt. W związku z tym, że nie są one poddawane kwarantannie, zdarza się, że są nosicielami chorób groźnych dla życia i zdrowia ludzi, w szczególności dzieci.

Znaczącym problemem jest także wytwarzanie pamiątek z ginących gatunków fauny, które są chętnie kupowane również przez polskich turystów podczas zagranicznych podróży. Najczęściej nikt nie zastanawia się nad tym, że dana figurka czy skóra oznacza śmierć kolejnego zwierzęcia i jest przyczyną zagłady kolejnych gatunków. Dodatkowo jako turyści często nie zdajemy sobie sprawy, że łamiemy prawo, tymczasem za przewóz pamiątek wykonanych z ginących gatunków zwierząt grożą surowe sankcje karne (od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności). W bagażach podróżnych znajdowano już takie eksponaty, jak

głowy krokodyli, zęby kaszalota, ozdoby z kłów niedźwiedzia i zębów hipopotama, futro z niedźwiedzia, torebki, buty i portfele z węży (m.in. pytonów, boa, kobr) i waranów, wyroby ze skór dzikich kotów (np. pumy czy tygrysa), szale z wełny antylopy tybetańskiej Chiru (tzw. szale shahtoosh), skorupy żółwi – również szylkret, spreparowane ptaki drapieżne, skórę ze słonia, rogi nosorożców, suszone mięso małp, czaszkę delfina, tysiące wyrobów z kości słoniowej, a nawet spreparowane pisklęta³³.

Zwierzęta są również zabijane po to, aby następnie przerobione zostały na mięso oraz inne produkty spożywcze. Są to m.in. żółwie, węże, małpiatki, krokodyle, a także ryby, w szczególności jesiotry, z których produkowany jest najbardziej ceniony kawior.

3.5. Konflikt pomiędzy tradycją a ochroną zagrożonych gatunków

Zgodnie z raportami organizacji monitorujących nielegalny handel okazami CITES rola lidera w tym procederze przypada Chinom. To tam zlokalizowane są główne ośrodki kierowania przestępczością transkontynentalną oraz najważniejsze centra przerzutowe³⁴. Niewątpliwie ma to związek z dynamicznie rozwijającą się branżą medycyny ludowej³⁵. Tradycyjna medycyna azjatycka praktykowana jest od ponad trzech tysięcy lat. Zdaniem ekspertów to właśnie popularność tradycyjnych chińskich metod leczenia, rozreklamowanych niemal na całym świecie przez przemytników, w decydującym stopniu wpłynęła na zubożenie ponad 50 gatunków zwierząt, w tym 20 gatunków chronionych przez konwencję waszyngtońską. Problem dotyczy w szczególności tragicznego losu tygrysów i nosorożców. W starożytnych wierzeniach tygrys był symbolem siły i mocy, a jego kości od setek lat stosowane są do leczenia artretyzmu i atrofii mięśni. Ze względu na coraz większą eksploatację tygrysów do celów medycznych zwierzęta te niemal całkowicie wyginęły. Obecnie na wolności pozostaje zaledwie kilka tysięcy osobników. Podobnie przedstawia się sytuacja nosorożców

31 Ibidem, s. 196–197.

32 Ibidem.

33 Ibidem.

34 W. Pływaczewski, *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2016, s. 197.

35 W. Pływaczewski, M. Duda, *Azjatycka medycyna ludowa i jej związki z nielegalnym rynkiem chronionych gatunków fauny i flory* [w:] W. Pływaczewski, A. Dobies (red.), *Przeciwdziałanie patologiom na rynku medycznym i farmaceutycznym*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 1–14.

azjatyckich. Ich rogi od stuleci wykorzystywane są w chińskiej medycynie ludowej jako środek do leczenia gorączki, konwulsji i delirium³⁶. Szacuje się, że na całym kontynencie azjatyckim żyje obecnie mniej niż trzy tysiące nosorożców. W medycynie ludowej wykorzystywane są również produkty wytwarzane z produktów pochodnych z rzadkich gatunków małą, np. kości, żółci oraz opuszków. Produkty tradycyjnej medycyny azjatyckiej cieszą się dużą popularnością nie tylko w Chinach czy Indiach, ale także krajach europejskich, w tym także w Polsce.

Monitoring rynku Warszawy i okolic wykonany przez organizację WWF w 2010 r. wykazał szeroką ofertę tego typu produktów kierowaną do polskich konsumentów. Wśród nich znalazły się m.in.: plastry zawierające kości lamparta, tłuszcz z niedźwiedzia, tran z węgorka europejskiego oraz kremy z pijawki lekarskiej. I chociaż problem nielegalnego rynku produktami medycyny ludowej wytwarzanymi z gatunków zagrożonych wyginieciem podnoszony jest na arenie międzynarodowej, warto zauważyć, że w 2015 r. laureatką Nagrody Nobla w dziedzinie nauk medycznych została Chinka dr Tu Youyou, przez ponad 50 lat związana z Chińską Akademią Medycyny Tradycyjnej.

Innym poważnym problemem jest upodobanie Tybetańczyków do noszenia ubrań z tygrysiich skór. Dla mieszkańców niektórych regionów Tybetu chuba (bo tak nazywa się ten tradycyjny strój) „stanowi dowód kultywowania ludowych tradycji oraz zaświadcza o ich społecznej pozycji”³⁷. Wielu Tybetańczyków przenoszących się do miast właśnie poprzez noszenie ubrań wykonanych ze skór dzikich kotów stara się podtrzymywać dawne zwyczaje. To z kolei pobudza grupy kłusownicze, działające na zlecenie tybetańskich sprzedawców, do nielegalnego odławiania tygrysów w indyjskich parkach narodowych. Ten proceder spowodował zatrważający spadek populacji tygrysów zamieszkujących rezerwat na terytorium Indii, a także stał się przyczyną gwałtownego spadku populacji panter górskich i lampartów. Główny kanał przerzutu nielegalnie pozyskanych skór tygrysiich prowadzi przez Nepal – „przemysłownicy wykorzystują w tym przypadku nieustabilizowaną politycznie sytuację w tym kraju, co przekłada się również na nieszczelność granicy oraz powszechną korupcję służb granicznych”³⁸.

3.6. Handel dzikimi gatunkami fauny a przestępczość zorganizowana

Handel okazami CITES jest ściśle powiązany z przestępczością zorganizowaną. Grupy te działają na masową skalę. Każdego dnia tysiące gadów, płazów, ptaków i ryb są odławiane ze środowiska i sprzedawane w całości lub dla swych cennych kłów i pazurów³⁹. Sam proceder w większości przypadków wygląda bardzo podobnie. Przykład z Senegalu, gdzie przechwycono transport ponad 400 małych papug: „Myśliwy uzyskuje cenę od 1 do 5 dolarów za sztukę. Następnie papuga taka sprzedawana jest przez afrykańskiego hurtownika za 30 dolarów. W Europie cena rośnie do 300–400 dolarów u hurtownika, a detaliczny nabywca zapłaci 500–800 dolarów”⁴⁰.

Współcześnie wyróżnić można dwie główne metody działania sprawców przemytu dzikich zwierząt. Pierwsza dotyczy grup przestępczych działających bezpośrednio na terenach występowania pożądaných gatunków, które same zajmują się odławianiem zwierząt oraz ich transportem. Drugi sposób wiąże się z wykorzystywaniem ludności etnicznej, która najczęściej ze względu na trudną sytuację materialną decyduje się na udział w tym nielegalnym procederze. Kolejnym etapem działań przemysłowników jest wyznaczenie hurtowników, którzy mają dostęp do globalnej sieci handlowej. Ostatnim etapem jest znalezienie indywidualnego kupca na posiadane gatunki dzikich zwierząt na całym świecie.

Analizy statystyczne prowadzone zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym potwierdzają, że dominującymi formami przestępstw powiązanych z przestępczością wymierzoną przeciwko dzikim

36 Ibidem.

37 Ibidem, s. 202.

38 Ibidem.

39 W. Kasprzak, *Kryminologiczno-kryminalistyczne...*, op. cit., s. 195.

40 Ibidem.

zwierzętom są: kłusownictwo, przemyt i fałszowanie dokumentów, korupcja, nielegalny handel bronią, kradzieże oraz zabójstwa⁴¹.

Niewątpliwie największe zagrożenie dla populacji dzikiej fauny stanowi kłusownictwo. Proceder ten związany jest z nielegalnym odławianiem oraz uśmiercaniem zwierząt chronionych gatunków i największe rozmiary przyjmuje w Azji Południowo-Wschodniej, Ameryce Południowej oraz na kontynencie afrykańskim⁴². Afryka jest niezwykle bogata w naturalne zasoby fauny i flory. Brak politycznej i społeczno-ekonomicznej stabilizacji w większości afrykańskich krajów, przejawiający się w konfliktach zbrojnych, walkach plemiennych oraz korupcji na szczeblu zarówno lokalnym, jak i instytucji rządzących, sprzyja działalności kłusowniczej zorganizowanych gangów przestępczych. Także myśliwi i ludność tubylcza dążą do odnotowania na swoim koncie trofeów tzw. wielkiej piątki, do której zaliczane są duże gatunki ssaków afrykańskich, szczególnie trudnych do upolowania (tj. słoń afrykański, nosorożec czarny, lew, bawół, lampart)⁴³. Poważnym problemem z perspektywy walki z kłusownictwem są również polowania komercyjne i sportowe.

Przemyt okazów gatunków ujętych w konwencji waszyngtońskiej przez zorganizowane struktury przestępcze oraz fałszowanie dokumentacji celnej i granicznej są ze sobą ściśle powiązane. Na terytorium Unii Europejskiej podstawą przewozu gatunków objętych konwencją waszyngtońską są stosowne zezwolenia, zawiadomienia oraz świadectwa. Dokumenty te są wystawiane po spełnieniu określonych warunków i wymagane przy każdej próbie przywozu, wywozu gatunków zwierząt lub produktów pochodnych wymienionych w aneksach do konwencji. Poprzez podrobienie wspomnianej dokumentacji gangi starają się „legalizować” przywóz lub wywóz okazów gatunków chronionych. Najczęściej dotyczy to przemytów na dużą skalę, ponieważ wymaga to nie lada umiejętności.

Przestępczości wymierzonej w dziką przyrodę sprzyja także korupcja, dotycząca przede wszystkim przekupstwa lub sprzedajności funkcjonariuszy publicznych. Najczęściej dochodzi do korumpowania celników i innych przedstawicieli służb granicznych. Aby zmusić funkcjonariuszy celnych do zaniechania określonych czynności służbowych, przemytnicy stosują metody nacisku, do których należą:

groźby karalne kierowane wobec konkretnego funkcjonariusza lub jego najbliższych, niszczenie mienia (zwłaszcza samochodów), podpalanie mieszkań, pojazdów służbowych lub prywatnych, umieszczanie nieprzyzwoitych graffiti na samochodach oraz w miejscach zamieszkania celników, wysyłanie anonimów z pogroźkami czy też tzw. koleżeńskie udzielanie dobrych rad, które stanowią może zakamuflowaną formę szantażu lub groźby⁴⁴.

Zdarzają się również bezpośrednie zamachy na funkcjonariuszy w miejscu ich pracy lub poza nią. Wobec najbardziej opornych celników stosowane są różne formy prowokacji, polegające m.in. na

podrzucaniu „trefnego” towaru (zwłaszcza narkotyków, pieniędzy lub innych korzyści majątkowych), bezzasadnym pomawianiu celników przez przemytników lub skorumpowanych współpracowników, fałszowaniu dokumentacji służbowej w celu skierowania podejrzeń na określonego funkcjonariusza⁴⁵.

Do skrajnych praktyk korupcyjnych związanych z nielegalnym handlem chronionymi okazami dochodzi na kontynencie afrykańskim. Różnego rodzaju grabieże i przemyt odbywają się tam nierzadko przy wsparciu miejscowych strażników ochrony przyrody i urzędników. W zamian za pobłażliwe traktowanie procederów przestępczych otrzymują oni stałe wynagrodzenie.

41 W. Pływaczewski, *Nielegalny...*, op. cit., s. 202.

42 Ibidem, s. 93.

43 Ibidem.

44 Ibidem, s. 104.

45 Ibidem.

Nielegalny rynek kości słoniowej ściśle związany jest z handlem bronią stymulowanym przez konflikty zbrojne. Brak stabilizacji politycznej oraz wojny są okazją do zwiększenia produkcji i udoskonalenia asortymentu wytwarzanych produktów. Uczestnicy wojen, zarówno w Afryce, jak i innych częściach świata, wymagają stałych dostaw broni. Warto zauważyć, że wiele ognisk konfliktów pokrywa się z obszarami występowania chronionych obiektów dziedzictwa przyrodniczego. W związku z zawężeniem się źródeł finansowania naturalne zasoby Ziemi, w tym również cenione gatunki fauny i flory, stały się formami pozyskiwania pieniędzy na finansowanie wojen i innych konfliktów zbrojnych. W szczególności dotyczy to nielegalnego handlu kością słoniową. Gangi kłusownicze masowo zabijają słonie i handlują ich ciosami. Co ciekawe, nasilenie kłusownictwa zbiega się z eskalacją konfliktów zbrojnych w Afryce. Zaczęły się nawet tworzyć koalicje pomiędzy lokalnymi gangami kłusowniczymi a oddziałami rebelianckimi⁴⁶.

Skutkiem gwałtownie rosnącego popytu na rzadkie gatunki zwierząt oraz produkty pochodne są kradzieże tych okazów z ogrodów zoologicznych. Zorganizowane grupy przestępcze działają najczęściej na zlecenie właścicieli prywatnych ogrodów zoologicznych, cyrków, rewii oraz majątnych kolekcjonerów⁴⁷. Przykładowo, w 2015 r. z francuskiego ogrodu zoologicznego w Beauval, jednego z największych w Europie, skradzionych zostało 17 małych rzadkich gatunków, w tym siedem tamaryn i dziesięć marmozetek. Małpy zostały skradzione prawdopodobnie na zlecenie prywatnego kolekcjonera⁴⁸. Kradzieże dokonywane są także w muzeach oraz galeriach. Dotyczą one przede wszystkim skór dzikich kotów, spreparowanych części zwierząt, kości, a czasem nawet całych szkieletów.

Wśród przestępstw powiązanych z problematyką ochrony dzikich gatunków zwierząt znajdują się również zamachy na życie i zdrowie przedstawicieli służb powołanych do ochrony parków narodowych i krajobrazowych. Giną oni najczęściej w trakcie potyczek z kłusownikami. Przykładowo, w 2011 r. na terenie Parku Narodowego Wirunga w Demokratycznej Republice Konga zastrzelonych zostało trzech strażników na co dzień zajmujących się ochroną lokalnych lasów. Zamachu dokonali prawdopodobnie rebelianci z Demokratycznych Sił Wyzwolenia Rwandy⁴⁹. Sytuacja strażników przyrody w krajach afrykańskich nie jest łatwa. Ich struktury są nieliczne w porównaniu z wielotysięcznymi formacjami rebeliantów, a także słabo wyposażone i wyposażone, przez co często „strażnicy są rozbrajani i pozbawiani broni, umundurowania oraz ekwipunku niezbędnego do monitorowania siedlisk chronionych przez nich zwierząt”⁵⁰. Celem ataków kłusowników bywają także prywatne ośrodki niosące pomoc dzikim zwierzętom, najczęściej zarządzane przez organizacje pozarządowe i służących w nich wolontariuszy. W 1985 r. w wyniku zamachu kłusowników zginęła znana na świecie obrończyni dzikich zwierząt (m.in. goryli górskich zamieszkujących na pograniczu Konga, Rwandy i Ugandy), Dian Fossey⁵¹.

Paradoksalnie zjawiskiem będącym głównym stymulatorem zorganizowanej przestępczości wymierzonej przeciwko dzikim gatunkom fauny jest turystyka. Masowy napływ turystów z jednej strony pobudza gospodarki wielu ubogich krajów, z drugiej zaś zachęca zorganizowane struktury przestępcze do poszerzania swojej działalności w obszarze nielegalnego handlu. Ze statystyk wynika, że to właśnie turyści są głównymi odbiorcami gangów kłusowniczych. Zorganizowane grupy przestępcze za pośrednictwem sklepów i targów prowadzonych przez lokalną ludność rozprowadzają pamiątki wytworzone z nielegalnie pozyskanych zwierząt. Tubylcy, kierujący się chęcią zysku, chętnie angażują się w ten proceder. Obok sprzedaży nielegalnych pamiątek zorganizowane gangi przestępcze oferują różnego rodzaju zakazane rozrywki, m.in. „organizację

46 W. Pływaczewski, *Organised trafficking in protected species of wild flora and fauna as a means of supporting armed conflicts and terrorism* [w:] E.W. Pływaczewski (red.), *Legal and Criminological Aspects of Terrorism. Local and Global Perspective*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 10, s. 189–206.

47 Idem, *Nielegalny...*, op. cit., s. 107.

48 *Zuchwała kradzież we Francji. Z zoo zniknęło 17 rzadkich małp*, WP Wiadomości, 12.05.2015, <https://wiadomosci.wp.pl/zuchwala-kradziez-we-francji-z-zoo-zniknelo-17-rzadkich-malp-6027687360234625a> [dostęp: 23.03.2019].

49 W. Pływaczewski, *Nielegalny...*, op. cit., s. 106.

50 Ibidem.

51 W. Pływaczewski, M. Duda, *Dlaczego zginęła Dian Fossey? Prawne oraz wiktymologiczne aspekty zwalczania przestępczości wymierzonej w obrońców przyrody* [w:] M. Adamczyk, J. Karaźniewicz, K. Pruszkiewicz-Słowińska (red.), *Karnoprprawne aspekty ochrony środowiska – wyzwania dla teorii i praktyki*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2017, s. 43–68.

polowań na terenach parków narodowych, połów szczególnie rzadkich okazów ryb, nurkowanie w strefach niedozwolonych z możliwością eksploracji raf koralowych, pokazy walk dzikich zwierząt itd.⁵². Wielu podróżujących nie zdaje sobie sprawy, że oferowane im pamiątki objęte są zakazem handlu, a ich wywiezienie może zostać odebrane jako próba przemytu zagrożona sankcjami karnymi. Są jednak i tacy, którzy świadomie nabywają produkty od podejrzanych sprzedawców, licząc, że funkcjonariusze Służby Celnej w czasie rutynowej kontroli nie wykryją przemycanych przedmiotów. Dobrym przykładem powiązania zorganizowanej sieci kłusowniczo-przemycniczej z rozwijającą się turystyką jest nielegalny handel małpami lori. Jest to gatunek małp cieszący się ogromną popularnością ze względu na niewielkie rozmiary (15–20 cm) oraz spokojny tryb życia. Przez wielu turystów uważane są one za oryginalną pamiątkę z wakacji oraz domowego pupila. Nielegalni kłusownicy pozbawiają małpy kłów oraz przekazują nabywcom instrukcję przemytu zwierzęcia – najczęściej są związywane i odurzane środkiem uspokajającym. Masowe odławianie małp lori ze środowiska przez zorganizowane gangi przestępcze oraz transfer do krajów, w których jest na nie największy popyt (m.in. Chiny, Singapur, ale także Stany Zjednoczone i kraje europejskie), stanowi zagrożenie dla przetrwania tego gatunku.

4. Przeciwdziałanie nielegalnemu handlowi zagrożonymi gatunkami

Nielegalny handel zagrożonymi wyginieciem gatunkami zwierząt, ich częściami oraz produktami pochodnymi jest problemem międzynarodowym. Dlatego aby móc skutecznie z nim walczyć, nie wystarczy tylko podejmowanie działań wewnątrz krajowych. Istotne jest nawiązanie współpracy z innymi państwami oraz wypracowanie wspólnej taktyki postępowania⁵³.

Istotną rolę w ochronie dzikich gatunków zwierząt oraz przeciwdziałaniu nielegalnemu handlowi zagrożonymi gatunkami przez zorganizowane grupy przestępcze odgrywa Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej – Interpol. Od początku istnienia poszerza ona swój zakres działalności o nowe zjawiska przestępcze, istotne nie tylko z punktu widzenia jednostek policyjnych krajów członkowskich, ale przede wszystkim o te, które stają się problemami o zasięgu globalnym. Jednym z priorytetowych zadań Interpolu, realizowanym w ramach licznych programów nakierowanych na ochronę środowiska naturalnego, jest ograniczenie przestępczości przeciwko dzikim zwierzętom. Działania te koncentrują się głównie wokół specjalnie powołanej Grupy Roboczej ds. Przestępczości Przeciwko Dzikiej Przyrodzie (Wildlife Crime Working Group), która zajmuje się m.in. takimi zjawiskami przestępczymi, jak: „nielegalne posiadanie i handel chronionymi gatunkami zwierząt lub roślin, kłusownictwo oraz przemyt”⁵⁴. Interpol nawiązał też ścisłą współpracę z Sekretariatem CITES, czego efektem jest m.in. „opracowanie podręcznika wyjaśniającego podstawowe zadania Interpolu i Sekretariatu Konwencji CITES”⁵⁵. Spośród licznych programów o zasięgu globalnym realizowanych przez Interpol, dotyczących analizowanej problematyki, na szczególną uwagę zasługują:

- Operacja „Tram” (luty 2010 r.) – akcja ukierunkowana na nielegalny handel lekami tradycyjnej medycyny azjatyckiej zawierającymi składniki pochodzenia zwierzęcego, m.in. z tygrysów, nosorożców i niedźwiedzi. W ramach akcji wyspecjalizowane jednostki z 18 krajów doprowadziły do serii aresztowań na całym świecie i zajęcia tysięcy nielegalnych leków o wartości ponad 10 milionów euro.
- Operacja „Ramp” (wrzesień–październik 2010 r.) – akcja skierowana przeciwko nielegalnemu handlowi gadami i płazami. Objęła ona 51 krajów z pięciu kontynentów, co zaowocowało aresztowaniami na całym świecie i przejściem tysięcy zwierząt oraz produktów o wartości ponad 25 milionów euro.

52 W. Pływaczewski, *Nielegalny...*, op. cit., s. 164.

53 Idem, *Międzynarodowa współpraca policyjna w zakresie przeciwdziałania przestępczości związanej z nielegalnym handlem chronionymi gatunkami fauny i flory*, „Przegląd Policyjny” 2010, nr 4(100), s. 71–94.

54 Idem, *Inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej – INTERPOL na rzecz ochrony dzikich gatunków zwierząt*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 9.

55 Ibidem.

- Operacja „Cobra III” (maj 2015 r.) – akcja koordynowana wspólnie z Europolem, który m.in. ułatwiał wymianę informacji operacyjnych oraz koordynował działania organów policyjnych, celnych, leśnych oraz innych służb 25 państw członkowskich Unii Europejskiej. Operacja objęła 62 kraje z Afryki, Ameryki, Azji i Europy. Dzięki niej aresztowano 139 osób oraz zajęto tysiące nielegalnie pozyskanych dzikich zwierząt, pijawek lekarskich i koralowców, a także setki kilogramów mrożonego węgorza oraz kości słoniowej.
- Operacja „Thunderbird” (styczeń–luty 2016 r.) – akcja nakierowana przeciwko nielegalnemu handlowi dzikimi zwierzętami i drewnem. Wzięły w niej udział służby z 49 krajów. Podjęte działania doprowadziły do identyfikacji prawie 900 podejrzanych i 1,3 tysiąca konfiskat nielegalnych produktów o wartości szacowanej na 5,1 miliona dolarów.
- Operacja „Thunderstorm” (maj 2018 r.) – akcja nakierowana przeciwko nielegalnemu handlowi dzikimi zwierzętami i drewnem. Wzięły w niej udział wyspecjalizowane jednostki z 92 krajów na całym świecie. W wyniku operacji zidentyfikowano ponad 1,4 tysiąca podejrzanych oraz zajęto prawie 2 tysiące nielegalnych materiałów.

Poza wskazanymi powyżej operacjami o zasięgu globalnym Interpol prowadzi również działania regionalne. Można wskazać m.in. transnarodowe operacje koordynowane z myślą o nielegalnym pozyskiwaniu kości słoniowej i rogów nosorożca oraz handlu nimi w Afryce (m.in. operacje „Baba”, „Costa”, „Mogatle”, „Worthy” i „Worthy II”), nielegalny handel dużymi kotami i pangolinami (zwierzętami łuskowatymi) oraz produktami pochodnymi w Azji (m.in. operacje „Stocktake”, „Libra” i „Prey”) czy też nielegalny handel i eksploatację ptaków i produktów pochodnych w Ameryce i Europie (m.in. operacja „Cage”).

Istotną rolę, jeżeli chodzi o globalne zapobieganie handlowi zagrożonymi gatunkami, odgrywa również Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemoczości (UNODC). W celu wsparcia międzynarodowych instytucji i organizacji zajmujących się przeciwdziałaniem przestępczości w obszarze dziedzictwa przyrodniczego UNODC, wspólnie z innymi członkami Konsorcjum, przygotował praktyczny poradnik *Wildlife and Forest Crime Analytic Toolkit*. Zawarte w nim wskazówki odnoszą się do wszystkich obszarów działań zapobiegawczych: normatywnego, instytucjonalnego oraz edukacyjnego.

Na gruncie polskim istotną rolę w walce z nielegalnym handlem zagrożonymi gatunkami fauny odgrywają: Krajowa Administracja Skarbowa (dalej: KAS) oraz ekologiczne organizacje pozarządowe. W KAS, na różnych poziomach organizacyjnych, od 1998 r. systematycznie organizuje się specjalistyczne szkolenia dotyczące problematyki nielegalnego handlu zagrożonymi gatunkami fauny. Są one adresowane przede wszystkim do koordynatorów ds. CITES oraz wybranych kategorii funkcjonariuszy celnych wyższego szczebla w ramach wewnętrznego doskonalenia zawodowego na poziomie regionalnym. Oprócz specjalistycznych szkoleń dla koordynatorów prowadzone są również warsztaty dla funkcjonariuszy celnych na poziomie podstawowym (lokalne i centralne). Funkcjonariusze KAS w ramach bieżącej współpracy prowadzą także szkolenia dla innych służb i organów państwowych, takich jak np. Straż Graniczna, Policja, Prokuratura oraz dla administracji celnych innych krajów. Znaczącą rolę w realizowanych przez KAS planach szkoleniowych odgrywa Ośrodek Doskonalenia Zawodowego Kadr Celnych i Skarbowych w Świdrze. W murach tej placówki organizowane były m.in. specjalistyczne szkolenia dla koordynatorów CITES (celnych i policyjnych) z zakresu rozpoznawania ikry ryb jesiotrowatych oraz okazów węgorza europejskich, a także pionierskie szkolenie z zakresu nauki rozpoznawania obrazu okazów CITES z zastosowaniem urządzeń do prześwietlania bagażów⁵⁶.

Działalność służb celnych jest wspierana przez różnego rodzaju stowarzyszenia i fundacje⁵⁷. Jedną z największych ekologicznych organizacji pozarządowych na świecie jest World Wide Fund for Nature. W Polsce działa ona od 2000 r. Obok zabiegania o ocalenie najcenniejszych rzek i lasów, przeciwdziałania zmianom klimatu i ochrony Bałtyku, organizacja walczy z nielegalnym handlem ginącymi gatunkami. Zrealizowana

56 *Konwencja Waszyngtońska, czyli CITES*, „Wiadomości Celne” 2009, nr 10–11, s. 13.

57 W. Pływaczewski, *Organizacje pozarządowe na tle problematyki nielegalnego handlu chronionymi gatunkami dzikiej fauny i flory*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 265–288.

przez nią w 2004 r. kampania informacyjna pod nazwą „Nie kupuj zwierząt z przemytu” była pierwszą ogólnopolską kampanią poświęconą tej problematyce. Akcja była początkiem kolejnych działań podejmowanych przez WWF. W latach 2005–2013 organizacja prowadziła projekt „Ograniczenie nielegalnego handlu ginącymi gatunkami”, w ramach którego podjęte zostały takie działania, jak:

- szkolenia dla funkcjonariuszy – zorganizowano m.in. serię szkoleń regionalnych skierowanych do funkcjonariuszy Policji, w których wzięło udział ponad 1500 uczestników, osiem warsztatów ogólnopolskich dla koordynatorów ds. CITES z Policji oraz służb celnych, a także wizyty studyjne we Włoszech i Wielkiej Brytanii;
- edukacja społeczeństwa – w ramach akcji rozdystrybuowano ponad 300 tysięcy plakatów, ulotek oraz przywieszek do bagażu na lotniskach, w biurach podróży oraz na przejściach granicznych; wybudowano trzy gabloty do prezentacji skonfiskowanych okazów CITES, które zostały ustawione na lotniskach w Gdańsku, Wrocławiu i Poznaniu; przeprowadzono lekcje dla ponad 10 tysięcy uczniów szkół gimnazjalnych w Warszawie, Poznaniu, Gdyni i Wrocławiu pod hasłem „Pozwólmy zwierzętom zostać tam, gdzie się urodziły”;
- wzmocnienie współpracy pomiędzy różnymi organami – działania mające na celu zainicjowanie współpracy pomiędzy różnymi organami wdrażającymi przepisy w tym zakresie oraz organizacjami zajmującymi się walką z nielegalnym handlem; dzięki inicjatywie WWF powstała pierwsza krajowa Grupa Robocza ds. CITES, w skład której wchodzi przedstawiciele wszystkich ważnych instytucji wdrażających konwencję.

Ważną rolę odgrywają również ogrody zoologiczne, które co roku odwiedza ok. 700 milionów osób na całym świecie. Powstało nawet Światowe Stowarzyszenie Ogrodów Zoologicznych i Akwariów, które ujednocila zasady i sposób działania ponad 1000 ogrodów zoologicznych i akwariów na całym świecie. W październiku 2014 r. w Miejskim Ogrodzie Zoologicznym w Warszawie zostało otwarte Centrum CITES. Celem projektu było nie tylko przejmowanie zatrzymywanych żywych okazów, ale również zapewnienie im koniecznej opieki weterynaryjnej i późniejszej rehabilitacji oraz próba znalezienia „nowego domu”. Do ośrodka trafiają gady, płazy, ryby i bezkręgowce. W 2016 r. w Centrum przebywało ponad 200 osobników. Również przy ogrodzie zoologicznym w Łodzi powstała Chatka CITES. W budynku znajdują się przedmioty zabrane przez turystów jako pamiątki z wakacji i zarekwirowane przez służby celne na przejściach granicznych i w portach lotniczych, które następnie zostały przekazane łódzkiemu ZOO. Są tam m.in. kozaczki ze skóry warana, fragmenty rafy koralowej, naszyjnik z kości słoniowej, muszle małż czy też skóry pytona.

5. Statystyczny obraz nielegalnego handlu zagrożonymi gatunkami

5.1. Skala zjawiska

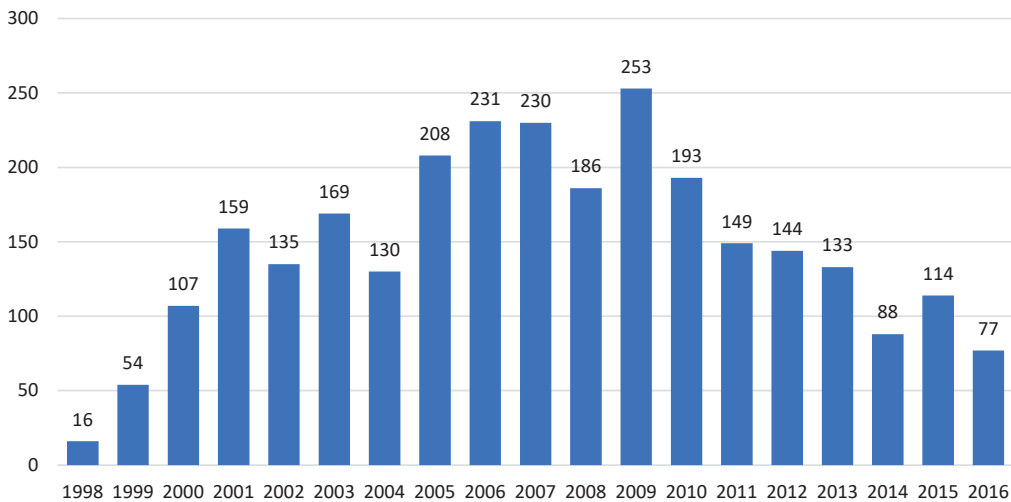
Liczba zatrzymań okazów gatunków zagrożonych wyginięciem do roku 2009 wykazuje tendencję rosnącą – od 107 zatrzymań w roku 2000 do ponad 250 zatrzymań w roku 2009. Następnie zauważalny jest dość znaczący spadek zatrzymań – do 77 odnotowanych w 2016 r. (Wykres 1). Najprostszym wnioskiem byłoby stwierdzenie, że początkowo przemyt się nasilił, a następnie jego intensywność spadła. Jednak taka pobieżna i najprostsza analiza może okazać się nietrafna, ponieważ nie bierze pod uwagę innych czynników wpływających na liczbę zatrzymań, takich jak np. poziom przeszkolenia funkcjonariuszy, procent wykrywalności czy tendencje w kontroli celnej. Dopiero mając komplet informacji, można próbować ukazać obraz badanego zjawiska na podstawie danych statystycznych.

Należy zwrócić uwagę, że w pierwszym okresie egzekucji postanowień konwencji waszyngtońskiej, czyli w latach 1998–2001 następowała intensywna nauka identyfikacji okazów oraz podnoszenie świadomości wśród funkcjonariuszy. Wzrost zatrzymań jest wprost proporcjonalny do wzrostu wiedzy celników. Dokonując głębszej analizy statystyk, można zauważyć, że w latach 1998 oraz 1999 nie było żadnego zatrzymania okazów osławionego skrzydelnika olbrzymiego (*Strombus gigas*). W roku 2000 zaś odnotowano już za-

trzymanie 31 okazów tego gatunku, a w 2001 – 54. Czy w związku z tym nielegalny przywóz skrzydelnika olbrzymiego do Polski rozpoczął się w roku 2000? Nic podobnego. W tym roku przeprowadzone zostało szkolenie, podczas którego funkcjonariuszom pokazano, jak wyglądają muszle tego ślimaka i jak można je rozróżnić od innych, nieobjętych ochroną.

Natomiast spadek liczby zatrzymań najczęściej tłumaczony jest wzrostem świadomości społeczeństwa dzięki prowadzeniu akcji informacyjnych, np. w biurach podróży, szkołach czy na lotniskach. Takiej interpretacji spadku liczby zatrzymań przeczyć może jednak fakt, że nie jest to zjawisko jednolite na terenie całego kraju – w niektórych izbach celnych następuje spadek, podczas gdy w innych zauważalny jest znaczący wzrost liczby wykryć. Trudno przecież doszukiwać się wpływu lokalizacji na świadomość ludzi. Może być to związane np. z wewnętrznymi zmianami zachodzącymi w jednostkach administracyjnych KAS, takimi jak reorganizacja administracji celnej, a także alokacje funkcjonariuszy przeprowadzane w całej Polsce.

Wykres 1. Zatrzymania prób przemytu do Polski okazów gatunków zagrożonych wyginięciem dokonane przez Służbę Celną w latach 1998–2016 (liczby bezwzględne)

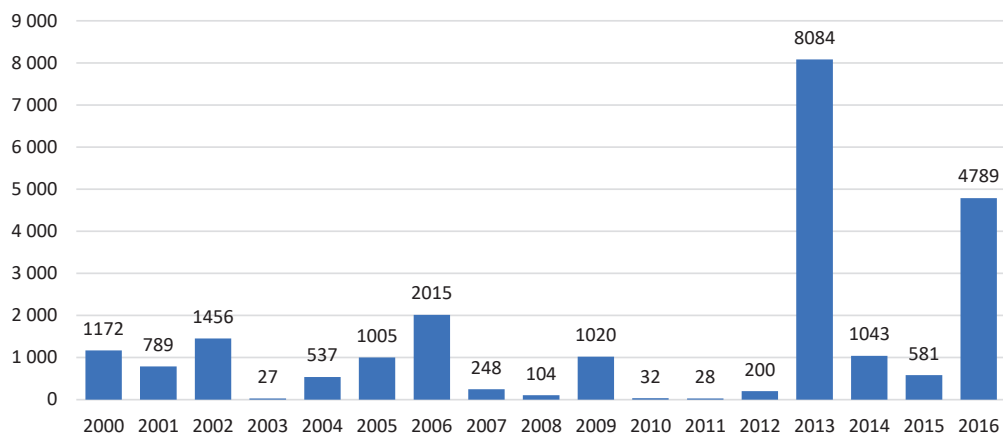

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Suma wszystkich żywych zwierząt gatunków zagrożonych wyginięciem zatrzymanych przez Służbę Celną w latach 2000–2016 wyniosła 23 130 okazów. Dodatkowo w tym czasie zatrzymano ponad 1000 kg żywej skały koralowej. Analizując liczbę zatrzymań żywych zwierząt w poszczególnych latach (Wykres 2), można zaobserwować naprzemiennie występujące w kilku cyklach tendencje wzrostowe oraz gwałtowne spadki.

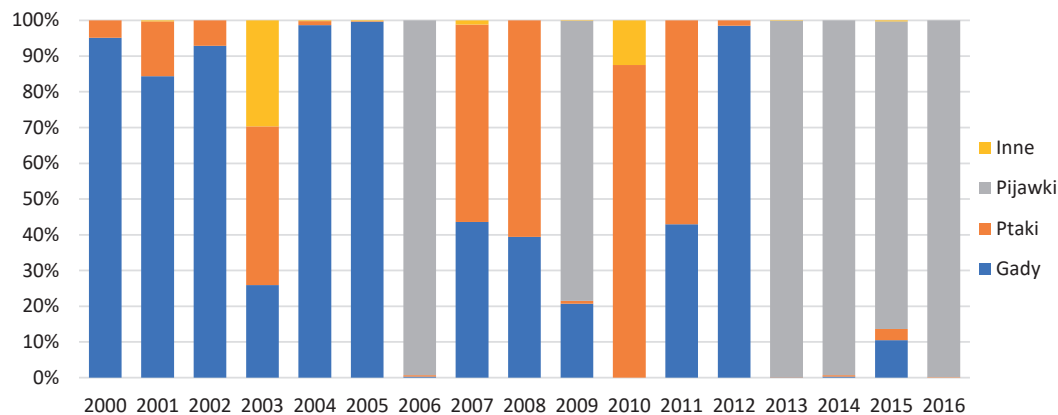

Wykres 2. Zatrzymania żywych zwierząt gatunków zagrożonych wyginięciem ujawnione przez Służbę Celną w latach 2000–2016 (liczby bezwzględne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Wykres 3. Zatrzymania żywych zwierząt gatunków zagrożonych wyginięciem ujawnione przez Służbę Celną w latach 2000–2016 wg gatunków (odsetek)

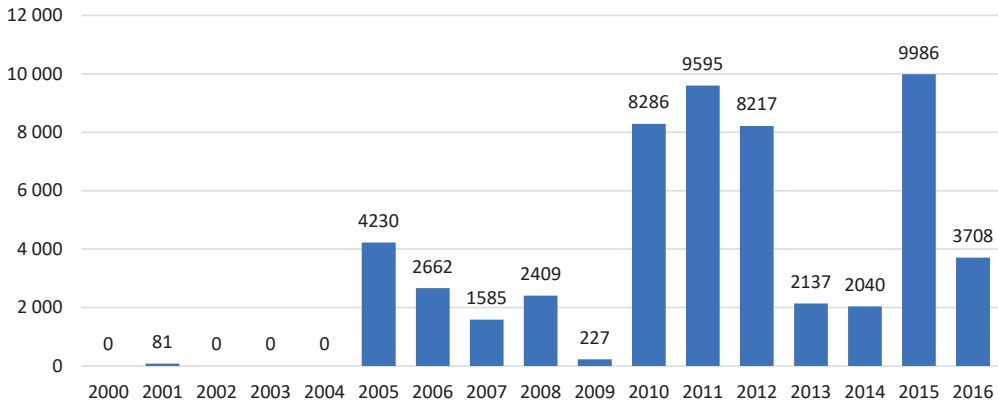
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Dokonując zestawienia poszczególnych gatunków zatrzymywanych zwierząt (Wykres 3), można dojść do wniosku, że wspomniane wahania związane są z nasyceniem rynku – są lata, w których zdecydowanie dominuje import gadów, w innych zauważalna jest przewaga ptaków. Z kolei w ostatnich latach dominują zatrzymania pijawek lekarskich (*Hirudo medicinalis*), co niewątpliwie jest związane z modą na hirudoterapię. Pijawki lekarskie są okazami niezwykle cenionymi już od czasów starożytnych ze względu na białko o działaniu przeciwzakrzepowym (hirudyna) wytwarzane przez gruczoły ślinowe gardzieli pijawek. Popyt na żywe okazy pijawek lekarskich utrzymuje się na wysokim poziomie, ponieważ zwierzę może zostać użyte do zabiegu tylko raz. Następnie, w celu uniknięcia przenoszenia się chorób zakaźnych, są one zabijane.

Można powiedzieć, że transport do Polski medykamentów azjatyckich (TAM) zawierających pochodne gatunków zagrożonych wyginięciem rozpoczął się w 2005 r. Wcześniej jedynie w 2001 r. zatrzymano niewielką ich ilość (Wykres 4). Jest to niewątpliwie związane z narastającą modą na posiadanie tego typu produktów. W Azji od ponad 3000 lat wierzy się w lecznicze działanie wyrobów z pizma, kości tygrysa czy

rogu nosorożca. Kremy lub nalewki promowane jako produkty mające zapewnić długą młodość i zdrowie bez trudu znajdują nabywców w europejskich krajach, w tym również w Polsce. Ponadto następuje wzrost wiedzy i wyszkolenia funkcjonariuszy, szczególnie jeżeli chodzi o identyfikację znaków alfabetu daleko-wschodniego.

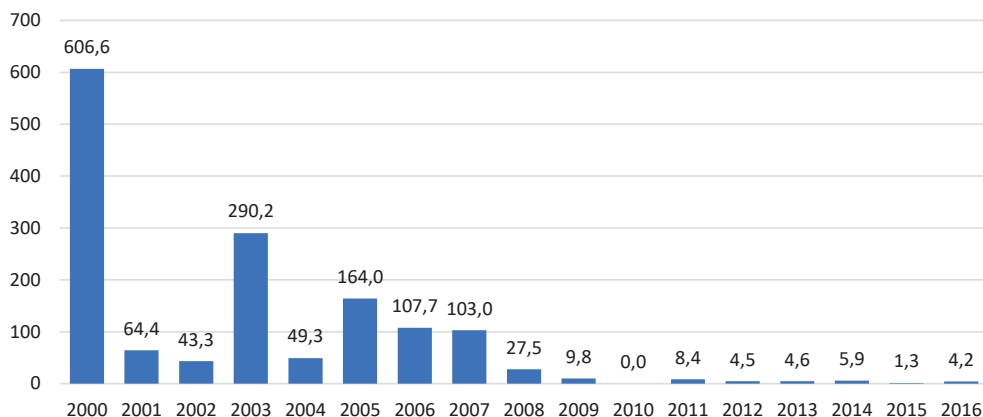
Wykres 4. Zatrzymania medykamentów azjatyckich (TAM) zawierających pochodne gatunków zagrożonych wyginięciem ujawnione przez Służbę Celną w latach 2000–2016 (liczby bezwzględne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Udział kawioru ryb jesiotrowatych (*Acipenseriformes spp.*) wśród importowanych okazów CITES maleje. Spadek ten w roku 2016 w porównaniu do roku 2008 wynosi 85%, a do roku 2000 – aż 99% (Wykres 5). Przyczyn zmniejszenia się nielegalnego przemytu kawioru do Polski jest kilka. Za najlepszy na świecie uważany jest kawior pochodzący z populacji m.in. jesiotrów i bielug zamieszkujących Morze Kaspijskie. Ze względu na ogromne zyski, jakie przynosił międzynarodowy handel kawiorom, ryby z Morza Kaspijskiego były przeławiane, a to doprowadziło do zagrożenia wymarciem populacji. W związku z wytrzebieniem populacji rosyjskiej powstały liczne hodowle w Stanach Zjednoczonych oraz w Europie, co zmniejszyło zainteresowanie nielegalnym importem kawioru z Rosji. W Polsce również powstają hodowle wytwarzające kawior ceniony na całym świecie. Obecnie nasz kraj jest czwartym na świecie pod względem wielkości produkcji dostawcą hodowlanych jesiotrów. Cena rodzimego kawioru jest niemal trzykrotnie niższa, co zapewne również wpłynęło na zmniejszenie popytu na kawior rosyjski.

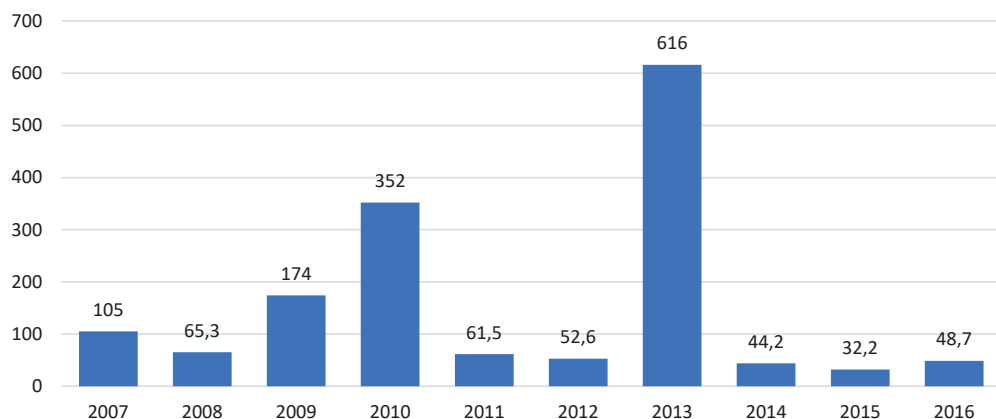
Wykres 5. Zatrzymania okazów kawioru ryb jesiotroształtnych (*Acipenseriformes spp.*) ujawnione przez Służbę Celną w latach 2000–2016 (kg)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Koralowce rafotwórcze są jednymi z najczęściej zatrzymywanych przez polskich celników okazów gatunków zagrożonych wyginięciem. Turyści odwiedzający egzotyczne kraje chętnie zabierają je ze sobą jako pamiątki, najczęściej w ogóle nieświadomi tego, że robią to niezgodnie z prawem. Przedstawione dane (Wykres 6) obejmują okres od 2007 r. Nie oznacza to jednak, że problem nielegalnego przywozu koralowców rafotwórczych pojawił się dopiero w tym okresie. We wcześniejszych latach koralowce były bowiem ujmowane w statystyce w przeliczeniu na sztuki, a nie kilogramy, co uniemożliwia porównanie liczby zatrzymań.

Wykres 6. Ilości zatrzymanych szkieletów koralowców rafotwórczych i słuźbiopławów (*Scleractinia spp.* i *Milleporidae spp.*) ujawnione przez Służbę Celną w latach 2007–2016 (kg)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

Poza przemycem żywych zwierząt, koralowców rafotwórczych, kawioru i medykamentów TAM dochodzi do szeregu zatrzymań produktów pochodnych w postaci różnego rodzaju wyrobów pamiątkarskich. Są to m.in. muszle, figurki z kości słoniowej, torebki, paski, portfele itp. Widać jednak znaczący spadek liczby wyrobów tego typu przewożonych przez granice Polski. Można tłumaczyć to wzrostem świadomości

turystów podróżujących do egzotycznych krajów w zakresie tego, czego nie wolno im zabrać ze sobą jako pamiątki (Tabela 1).

Tabela 1. Zatrzymania spreparowanych okazów CITES i ich części oraz wyrobów pamiątkarskich z okazów zagrożonych gatunków odnotowane przez Służbę Celną w latach 2000–2016 (liczby bezwzględne)

Rok	Ogółem	Muszele	Wyroby z kości słoniowej	Spreparowane zwierzęta i ich części	Wyroby z elementami CITES
2000	483	46	11	50	376
2001	454	96	4	117	237
2002	7 741	91	8	44	7 598
2003	516	101	111	214	90
2004	1 701	749	11	881	60
2005	369	121	11	175	62
2006	641	170	55	373	43
2007	1 338	149	0	216	973
2008	258	20	20	130	88
2009	131	42	13	47	29
2010	115	32	0	50	33
2011	217	18	2	79	118
2012	230	55	7	72	96
2013	414	0	2	82	330
2014	87	20	1	49	17
2015	32	10	7	10	5
2016	83	57	7	15	4
Łącznie	14 810	1 777	270	2 604	10 159

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

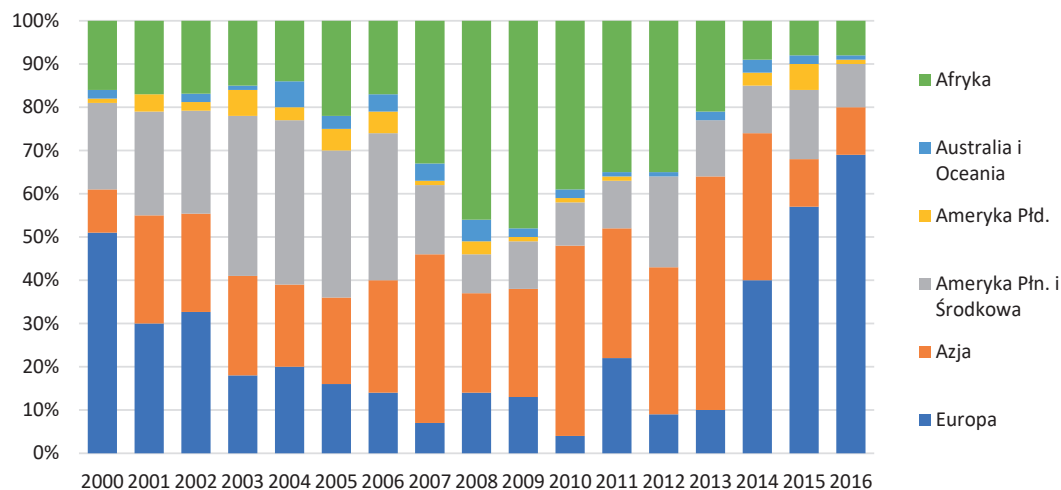
5.2. Główne kierunki przemytu

Kierunki przemytu są ściśle powiązane z rodzajem przewożonych towarów. Można wyróżnić pięć dominujących tendencji w omawianym przedziale czasowym (Wykres 7):

- 2000–2002 – dość znaczący udział przemytu okazów zagrożonych gatunków z krajów europejskich (51% – 2000 r., 30% – 2001 r., 33% – 2002 r.) związany głównie z przemytem żywych zwierząt z Ukrainy i Czech, wyrobów ze skóry pytona z Włoch oraz kawioru z Rosji;

- 2003–2006 – przewaga importów z krajów Ameryki Północnej i Środkowej (37% – 2003 r., 38% – 2004 r., 34% – 2005 r., 34% – 2006 r.) związana ze zwiększoną identyfikacją i zatrzymaniami wspomnianego już okazu skrzydelnika olbrzymiego importowanego ze Stanów Zjednoczonych, Bahamów, Dominikany, Kuby oraz Meksyku;
- 2007–2009 – dominacja importów z krajów afrykańskich (33% – 2007 r., 46% – 2008 r., 48% – 2009 r.) związana ze wzrostem liczby importów koralowców rafotwórczych oraz muszli przydaczni z Egiptu;
- 2010–2013 – wzrost znaczenia przemytu z krajów azjatyckich (44% – 2010 r., 30% – 2011 r., 34% – 2012 r., 54% – 2013 r.) związany z przemysłem wyrobów tradycyjnej medycyny azjatyckiej głównie z Chin, Tajlandii oraz Indonezji;
- 2014–2016 – ponowna dominacja importu okazów zagrożonych wyginięciem gatunków z krajów europejskich (40% – 2014 r., 57% – 2015 r., 69% – 2016 r.) związana przede wszystkim z przemysłem medykamentów TAM oraz pijawek z Ukrainy.

Wykres 7. Procentowy udział kontynentów w imporcie okazów gatunków zagrożonych do Polski odnotowanym przez Służbę Celną w latach 2000–2016 (odsetek)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Służby Celnej.

5.3. Odpowiedzialność karna

Polskie przepisy karne regulujące nielegalny przemyt i handel okazami zagrożonych gatunków można znaleźć w ustawie o ochronie przyrody. Przestępstwo to zostało wskazane w art. 128 oraz 128a. Ustawodawca nakłada sankcję karną w wysokości od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności na osoby, które bez wymaganego dokumentu przewożą przez granicę Unii Europejskiej okazy gatunków podlegających ochronie lub handlują nimi w liczbie większej niż nieznaczna w takich warunkach lub w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie stanu ochrony gatunku, naruszając tym samym przepisy Unii Europejskiej dotyczące ochrony gatunków dziko żyjących. Ustawodawca przewiduje łagodniejsze kary (grzywna, ograniczenie wolności lub pozbawienie wolności do lat 2) za przestępstwo nieumyślne.

Liczba osób skazanych za przemyt okazów zagrożonych gatunków do Polski stanowi znikomy odsetek wśród ogółu skazanych (mniej niż 0,02%). Podobnie jak maleje liczba skazanych ogółem, tak też spada liczba skazanych za przestępstwa z art. 128 i 128a u.o.p. z 99 osób w 2009 roku, do 39 w roku 2016 (Tabela 2).

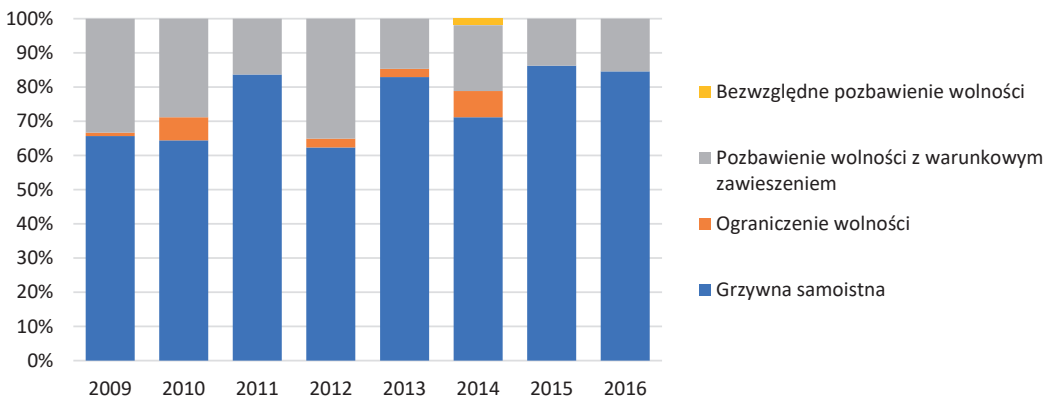
Tabela 2. Skazania za przemyt zagrożonych okazów (CITES) na tle ogólnej liczby skazań w latach 2009–2016 (liczby bezwzględne)

Rok	Skazani ogółem	Skazani z art. 128 i 128a u.o.p.
2009	415 272	99
2010	432 891	59
2011	423 464	49
2012	408 107	77
2013	353 208	41
2014	295 353	52
2015	260 034	51
2016	289 512	39

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 23.03.2019].

Za przestępstwo określone w art. 128 i 128a u.o.p. sądy orzekały głównie karę grzywny i pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (Tabela 3 i Wykres 8). Znikomy udział stanowi kara ograniczenia wolności (od 0 do 7,7%). Z kolei kara bezwzględnego pozbawienia wolności w analizowanym okresie została orzeczona tylko jeden raz. Struktura skazań za analizowane przestępstwo znacząco odbiega od struktury kar orzekanych za przestępstwa ogółem, w której dominuje kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, zdecydowanie częściej występuje zaś kara bezwzględnego pozbawienia wolności, a rzadziej – kara grzywny.

Wykres 8. Rodzaje orzeczonych kar za przestępstwa z art. 128 i 128a u.o.p. w latach 2009 – 2016 (odsetek)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 23.03.2019].

Spośród kar przewidzianych za nielegalny handel zagrożonymi gatunkami zwierząt najrzadziej orzekana jest najsurowsza z nich, czyli kara bezwzględnego pozbawienia wolności. Została ona orzeczona tylko raz, w 2014 r. w wymiarze 3 miesięcy. Orzekana kara grzywny samoistnej rozkłada się niemal równomiernie na poszczególne stawki (Tabela 3). W przypadku kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania orzeczonej za przestępstwa określone w art. 128 i 128a u.o.p. jej wymiar rzadko przekraczał sześć miesięcy (Tabela 4). Praktycznie wszystkie orzeczone kary ograniczenia wolności przyjmują formę pracy na cele publiczne. Najczęściej w wymiarze od 1 do 3 miesięcy, rzadziej – od 4 do 6 miesięcy.

Tabela 3. Wymiar orzekanej kary grzywny samoistnej za przestępstwo z art. 128 ust. 1, 2a i 2d u.o.p. w latach 2009–2016 (liczby bezwzględne i udział procentowy)

Rok	Ogółem	Do 300 zł	301–500 zł	501–800 zł	801–1000 zł	1001–2000 zł	Ponad 2000 zł
2009	65	12	18	15	9	8	3
	100%	18,5%	27,7%	23,1%	13,8%	12,3%	4,6%
2010	38	3	6	12	8	8	1
	100%	7,8%	15,8%	31,6%	21,1%	21,1%	2,6%
2011	41	9	11	7	5	8	1
	100%	22,0%	26,8%	17,1%	12,2%	19,5%	2,4%
2012	48	6	10	6	8	16	2
	100%	12,5%	20,8%	12,5%	16,7%	33,3%	4,2%
2013	34	5	11	6	5	5	2
	100%	14,7%	32,4%	17,6%	14,7%	14,7%	5,9%
2014	37	2	7	11	9	5	3
	100%	5,5%	18,9%	29,7%	24,3%	13,5%	8,1%
2015	44	14	8	3	5	5	9
	100%	31,7%	18,2%	6,8%	11,4%	11,4%	20,5%
2016	33	3	5	9	6	10	0
	100%	9,1%	15,1%	27,3%	18,2%	30,3%	0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 23.03.2019].

Tabela 4. Wymiar orzekanej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania za przestępstwo z art. 128 ust. 1, 2a i 2d (liczby bezwzględne i udział procentowy)

Rok	Ogółem	Do 3 miesięcy	4–6 miesięcy	7–12 miesięcy
2009	33	12	14	7
	100%	36,4%	41,4%	21,2%
2010	17	10	6	1
	100%	58,8%	35,3%	5,9%
2011	8	4	3	1
	100%	50,0%	37,5%	12,5%
2012	27	6	17	4
	100%	22,2%	63,0%	14,8%
2013	6	3	3	0
	100%	50,0%	50,0%	0,0%
2014	10	7	2	1
	100%	70,0%	20,0%	10,0%
2015	7	4	3	0
	100%	57,1%	42,9%	0,0%
2016	6	1	3	2
	100%	16,7%	50,0%	33,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 23.03.2019].

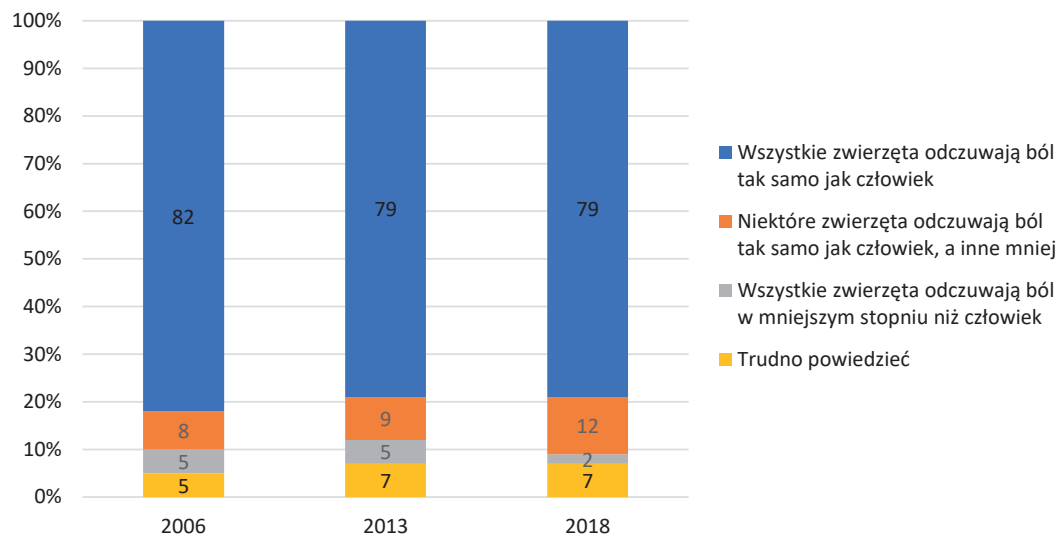
6. Stosunek Polaków do cierpienia zwierząt

Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) we wrześniu 2018 r. przeprowadziła sondaż dotyczący stosunku Polaków do zwierząt i ich cierpienia⁵⁸. Opinie na temat odczuwania bólu przez zwierzęta nie zmieniły się znacząco od 2006 r. (Wykres 9). W 2018 r. zdecydowana większość respondentów (79%) uważała, że każde zwierzę odczuwa ból tak samo jak człowiek. Mniej więcej co ósmy (12%) był zdania, że niektóre zwierzęta odczuwają ból tak samo jak człowiek, a niektórzy mniej. Tylko nieliczni (2%) byli przekonani o mniejszej wrażliwości zwierząt na ból niż człowieka.

58 CBOS, *Postawy wobec zwierząt*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 112, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_112_18.PDF [dostęp: 23.01.2020].

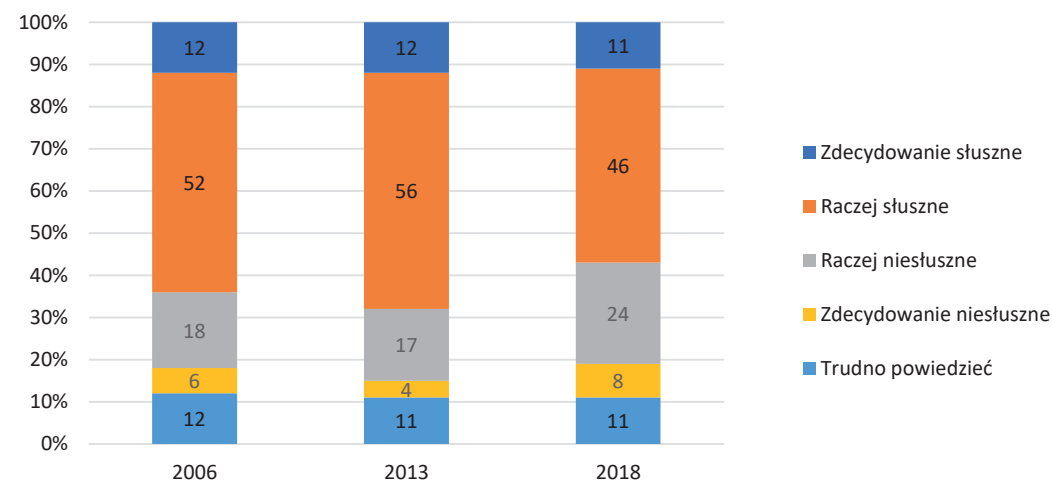
Wykres 9. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Jak Pan(i) sądzi, czy:*

Źródło: CBOS, *Postawy wobec zwierząt*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 112, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_112_18.PDF [dostęp: 23.01.2020].

Wiele osób uważa za zdecydowanie lub raczej słuszne trzymanie zwierząt w ogrodach zoologicznych, w 2018 r. stanowili oni blisko 60%. Odmiennego zdania był co trzeci ankietowany, z czego tylko 8% uważało to za zdecydowanie niesłuszne (Wykres 10). Jednak mimo przekonania większości badanych o słuszności funkcjonowania ogrodów zoologicznych odsetek ten nieznacznie spada. Szczególnie osoby młodsze, bardziej wykształcone i zamożniejsze wyrażają swój sprzeciw wobec trzymania dzikich zwierząt w zamknięciu.

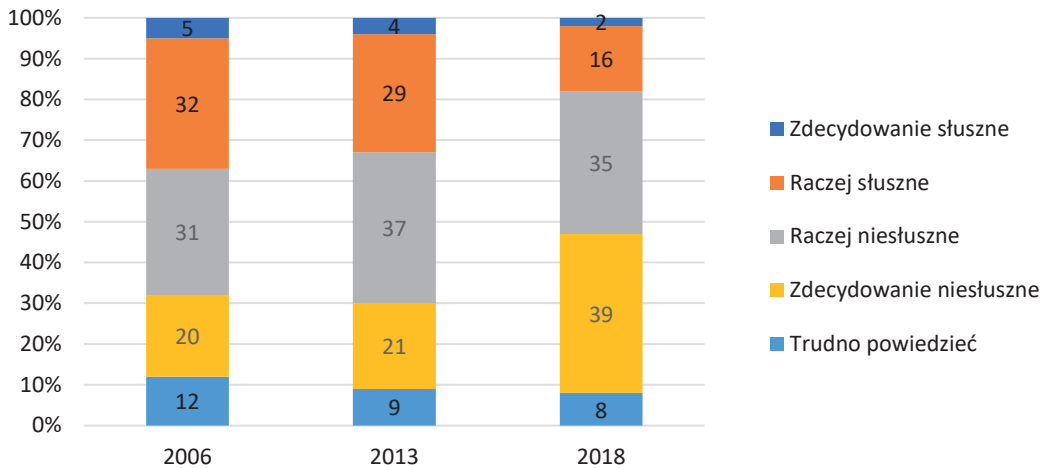
Wykres 10. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Jak Pan(i) sądzi, czy trzymanie zwierząt w ogrodach zoologicznych jest słuszne czy niesłuszne?*

Źródło: CBOS, *Postawy wobec zwierząt*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 112, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_112_18.PDF [dostęp: 23.01.2020].

Zdecydowana większość respondentów wyraża swoją dezaprobatę dla tresowania i pokazywania zwierząt w cyrkach – podczas ostatniego badania ponad 70% z nich uważało to za zdecydowanie lub raczej niesłuszne, podczas gdy odmiennego zdania był co piąty ankietowany (Wykres 11). Biorąc pod uwagę wcześniejsze badania, można zauważyć znaczący wzrost świadomości społecznej w tym zakresie, ponieważ sprzeciw wobec wykorzystywania zwierząt do pokazów cyrkowych wzrósł o blisko 20%.

Wykres 11. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Jak Pan(i) sądzi, czy tresowanie i pokazywanie zwierząt w cyrkach jest słuszne czy niesłuszne?*

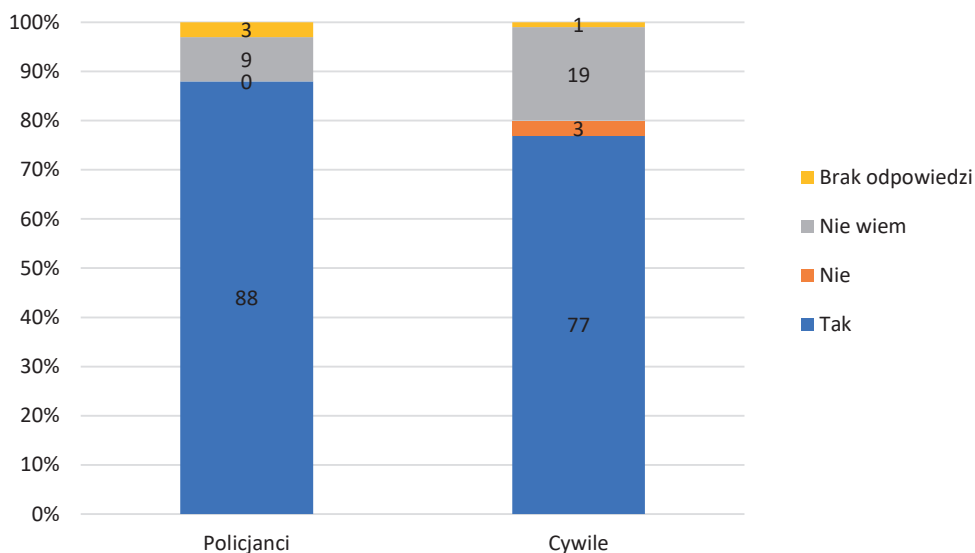
Źródło: CBOS, *Postawy wobec zwierząt*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 112, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_112_18.PDF [dostęp: 23.01.2020].

7. Wiedza Polaków w zakresie praw i ochrony zwierząt

W 2015 r. na Wydziale Administracji w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie przeprowadzone zostały badania ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt. Badaniu poddane zostały nie tylko osoby cywilne, ale także grupa funkcjonariuszy policji, którzy początkowo swój stan wiedzy na temat ochrony zwierząt uważali za bardzo dobry, chociażby ze względu na doświadczenie zawodowe oraz edukację policyjną w omawianej kwestii. Jednak po wypełnieniu ankiety znaczna część z nich dostrzegła znaczące braki w wiedzy na temat prawnej ochrony zwierząt i uznała ją za niewystarczającą.

Na pytanie dotyczące humanitarnej ochrony zwierząt zarówno większość policjantów, jak i ankietowanych z grupy cywilów odpowiedziała poprawnie, zaznaczając, że w polskim systemie prawnym obowiązują tego typu regulacje (Wykres 12).

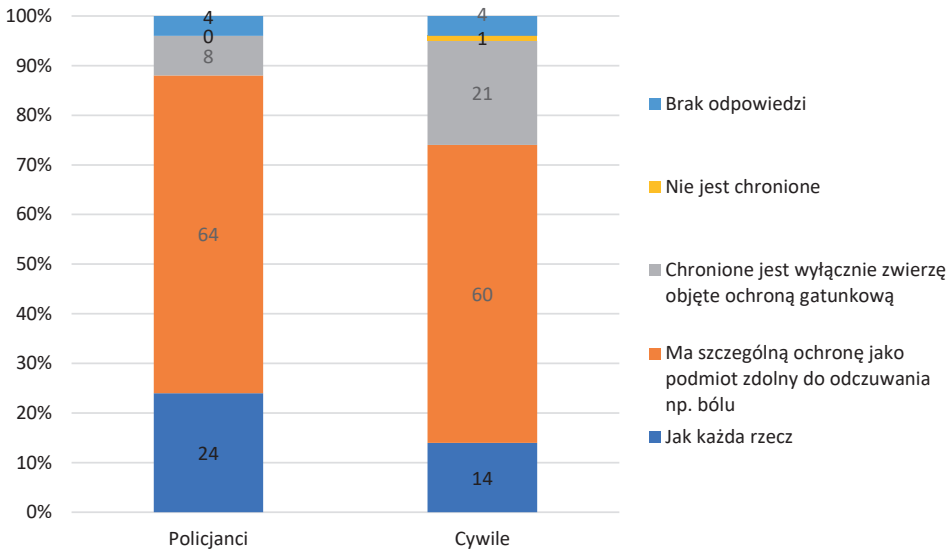
Wykres 12. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Czy w polskim systemie prawnym obowiązują przepisy dotyczące humanitarnej ochrony zwierząt?*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: I. Nowicka, A. Nowak, M. Ondicova, *Badanie ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt* [w:] A. Nowak, W. Pływaczewski, M. Porwisz (red.), *Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 59–77.

Na pytanie o ideę ochrony zwierząt zarówno większość policjantów, jak i większość ankietowanych z grupy cywilów odpowiedziała poprawnie: zwierzę podlega szczególnej ochronie jako podmiot zdolny do odczuwania np. bólu (ok. 60%). Warto zwrócić uwagę, że co czwarty policjant myślał, że zwierzęta objęte są takimi przepisami prawnymi jak rzeczy, a co piąty respondent z grupy cywilów był zdania, że chronione prawem są wyłącznie zwierzęta objęte ochroną gatunkową (Wykres 13).

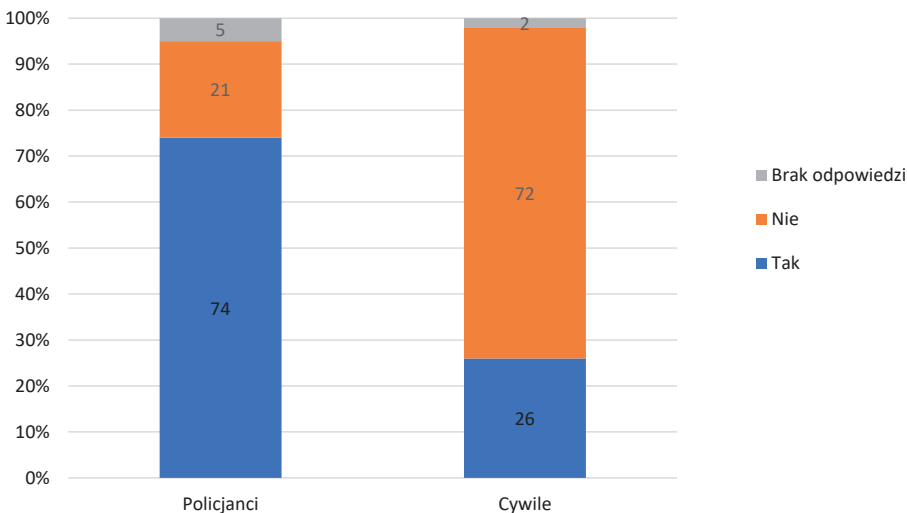
Wykres 13. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Czy w polskim ustawodawstwie zwierzę jest chronione?*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: I. Nowicka, A. Nowak, M. Ondicova, *Badanie ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt* [w:] A. Nowak, W. Pływaczewski, M. Porwisz (red.), *Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 59–77.

Na pytanie dotyczące znajomości źródeł prawa w Polsce dotyczących ochrony zwierząt zdecydowana większość policjantów odpowiedziała, że je zna (ok. 75%), ale tylko nieliczni potrafili wskazać konkretne akty prawne, takie jak np. ustawa o ochronie praw zwierząt. W grupie cywilów większość przyznała się do braku wiedzy w tym zakresie (Wykres 14).

Wykres 14. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych na pytanie: *Czy znasz konkretne źródła prawa?*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: I. Nowicka, A. Nowak, M. Ondicova, *Badanie ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt* [w:] A. Nowak, W. Pływaczewski, M. Porwisz (red.), *Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 59–77.

Podsumowanie

W niniejszym artykule autorka starała się przybliżyć problematykę przestępczości wobec dzikich zwierząt z punktu widzenia regulacji prawnych oraz dorobku kryminologicznego.

Nielegalny handel zagrożonymi gatunkami jest jedną z głównych przyczyn wymierania unikatowych gatunków, co prowadzi do zmniejszenia bioróżnorodności ekosystemów. Problem ten przybiera wymiar globalny i tylko wzajemna współpraca pomiędzy państwami i organizacjami powołanymi do walki z przestępczością w tym zakresie jest w stanie powstrzymać ten proceder. W Polsce ogromne znaczenie mają działania podejmowane przez Krajową Administrację Skarbową oraz organizacje pozarządowe: szkolenia funkcjonariuszy oraz koordynatorów ds. CITES, a także edukacja społeczeństwa w zakresie gatunków objętych ochroną przez konwencję waszyngtońską.

Znaczący wpływ na stosunek ludzi wobec zwierząt mają m.in. długoletnia tradycja, braki w edukacji i wychowaniu oraz społeczne przyzwolenie na określone zachowania. Dlatego warto podkreślić, jak ważną rolę odgrywają organizacje pozarządowe oraz inne instytucje specjalizujące się w działaniach na rzecz zwierząt oraz uświadamianiu społeczeństwa o skali zjawiska przestępczości wobec zwierząt i grożących sankcjach prawnych. Ogromny wpływ na kształtowanie postaw mają również media, które wraz z postępem technologicznym stały się nieodłącznym elementem życia współczesnego człowieka. Ich duże znaczenie powoduje, że nie tylko wpływają na wyobraźnię człowieka, ale także kreują wzorce postępowania.

Bibliografia

Literatura

- Gwiazdowicz M., *Inwazyjne gatunki obce*, „Infos. Zagadnienia społeczno-gospodarcze” 2014, nr 11(171), s. 1–4.
- Jastrzębska A., Gugolek A., Strychalski J., *Zwierzęta w sporcie, rekreacji i rozrywce. Cz. II*, „Wiadomości Zootechniczne” 2017, R. LV, nr 2, s. 173–181.
- Kasprzak W., *Kryminologiczno-kryminalistyczne aspekty handlu chronionymi gatunkami terrarystyki* [w:] M. Kotowska, W. Pływaczewski (red.), *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 195–201.
- Kepel A., Kala B., *CITES w Polsce i Unii Europejskiej – podręcznik dla praktyków*, Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, Poznań 2016.
- Konwencja Waszyngtońska, czyli CITES*, „Wiadomości Celne” 2009, nr 10–11.
- Kosicki T., *Odpowiedzialność karna za przestępstwa kłusownicze w świetle przepisów Ustawy – prawo łowieckie*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” 2013, t. 3, s. 155–166.
- Listos P., Dylewska M., Gryzińska M., *Sprzeczny z Konwencją Waszyngtońską (CITES) przemysł zwierząt do Polski*, „Życie Weterynaryjne” 2016, nr 91(4), s. 238–243.
- Mroczkowski S., Frieske A., Sitkowska B., Grochowska E., Piwczyński D., *Prawne aspekty humanitarnej ochrony zwierząt*, „Przegląd Hodowlany” 2015, nr 2, s. 34–36.
- Nowicka I., Nowak A., Ondicova M., *Badanie ankietowe dotyczące świadomości prawnej w zakresie ochrony i praw zwierząt* [w:] A. Nowak, W. Pływaczewski, M. Porwisz (red.), *Przeciwdziałanie międzynarodowej przestępczości przeciwko środowisku naturalnemu z perspektywy organów ścigania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 59–77.
- Pływaczewski W., *Inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej – INTERPOL na rzecz ochrony dzikich gatunków zwierząt*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 5–20.
- Pływaczewski W., *Międzynarodowa współpraca policyjna w zakresie przeciwdziałania przestępczości związanej z nielegalnym handlem chronionymi gatunkami fauny i flory*, „Przegląd Policyjny” 2010, nr 4(100), s. 71–94.

- Pływaczewski W., *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2016.
- Pływaczewski W., *Organised trafficking in protected species of wild flora and fauna as a means of supporting armed conflicts and terrorism* [w:] E.W. Pływaczewski (red.), *Legal and Criminological Aspects of Terrorism. Local and Global Perspective*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2011, z. 10, s. 189–206.
- Pływaczewski W., *Organizacje pozarządowe na tle problematyki nielegalnego handlu chronionymi gatunkami dzikiej fauny i flory*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 265–288.
- Pływaczewski W., Duda M., *Azjatycka medycyna ludowa i jej związki z nielegalnym rynkiem chronionych gatunków fauny i flory* [w:] W. Pływaczewski, A. Dobies (red.), *Przeciwdziałanie patologiom na rynku medycznym i farmaceutycznym*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 1–14.
- Pływaczewski W., Duda M., *Dlaczego zginęła Dian Fossey? Prawne oraz wiktymologiczne aspekty zwalczania przestępczości wymierzonej w obrońców przyrody* [w:] M. Adamczyk, J. Karaźniewicz, K. Pruszkiewicz-Słowińska (red.), *Karnoprawne aspekty ochrony środowiska – wyzwania dla teorii i praktyki*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2017, s. 43–68.
- Radecki W., *Prawo łowieckie. Komentarz*, Difin, Warszawa 2012.
- Rejman G., *Ochrona prawna zwierząt*, „Studia Iuridica” 2016, t. XLVI, s. 253–284.
- Skowrońska A., *Corrida – walka czy okrucieństwo?* [w:] Kotowska M., Pływaczewski W. (red.), *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 186–194.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, A–K, PWN, Warszawa 1983.

Źródła internetowe

- CBOS, *Postawy wobec zwierząt*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 112, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_112_18.PDF [dostęp: 23.01.2020].
- Cyrki ze zwierzętami w Polsce. Raport 2016*, Viva! Akcja dla Zwierząt, Warszawa 2016, https://viva.org.pl/raport_cyrk.pdf [dostęp: 23.01.2020].
- CITES – gatunki zagrożone wyginięciem*, Podatki.gov.pl, 28.11.2018, <https://www.podatki.gov.pl/clo/informacja-dla-osob-fizycznych/towary-objete-ograniczeniami-i-zakazami/cites-gatunki-zagrozone-wyginieciem/> [dostęp: 24.03.2019].
- Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 23.03.2019].
- Niszczenie siedlisk naturalnych*, Komisja Europejska [strona archiwalna], 6.03.2006, https://ec.europa.eu/environment/archives/youth/nature/nature_damage_pl.html [dostęp: 5.04.2019].
- Pozwólmy zwierzętom żyć tam, gdzie się urodziły*, WWF, Warszawa 2012, http://awsassets.wwfpl.panda.org/downloads/kompedium_wiedzy_dla_nauczycieli.pdf [dostęp: 31.03.2019].
- Zuchwała kradzież we Francji. Z zoo zniknęło 17 rzadkich małp*, WP Wiadomości, 12.05.2015, <https://wiadomosci.wp.pl/zuchwala-kradziez-we-francji-z-zoo-zniknelo-17-rzadkich-malp-6027687360234625a> [dostęp: 23.03.2019].

Akty prawne

- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, Dz. Urz. UE L 206, 22.07.1992.
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 27, poz. 112.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2011 r. w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, Dz.U. z 2011 r. Nr 173, poz. 1037.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym, Dz.U. z 2011 r. Nr 210, poz. 1260.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne, Dz.U. z 2005 r. Nr 48, poz. 459 ze zm.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie zapobiegania wprowadzania i rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych i zarządzania nimi, Dz. Urz. UE L 317/35.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. z 1928 r. Nr 36, poz. 332.

Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie, Dz.U. z 1995 r. Nr 147, poz. 713.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. z 1997 r. Nr 111, poz. 724.

Varia

Uchwała Komitetu Psychologii PAN z dnia 27 marca 2015 w sprawie poparcia działań podejmowanych w celu ograniczenia wykorzystywania zwierząt w działalności rozrywkowej prowadzonej w cyrkach, http://www.kompsych.pan.pl/images/Sprawozdania2011-15/2015/Za%C5%82._1b._Uchwa%C5%82a_KP_PAN_27.03.2015.pdf [dostęp: 23.01.2020].